Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi
Journal Of Modern Turkish History Studies
XXIV/48 (2024-Bahar/*Spring*), ss. 5-36.

Geliş Tarihi : 29 Mart 2024
Kabul Tarihi: 9 Mayıs 2024

DOI: *10.18244/cttad.1461593*

Araştırma Makalesi / *Research Article*

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ AYDINLARININ DÜŞÜNCE DÜNYASINDA ORMAN VE ORMANCILIĞA YÖNELİK FİKİRLER (1908-1918)*

Ümüt AKAGÜNDÜZ** **Ahmet NİZAMOĞLU*****

Öz

Bu araştırmanın amacı II. Meşrutiyet yıllarının değişen, farklılaşan koşulları ekseninde dönem aydınlarının ağaç ile orman hakkındaki fikri birikimlerini açığa çıkartabilmektir. Modernleşme süreciyle birlikte Son Dönem Osmanlı Tarihinde yaşanan dönüşümler devleti kurtarabilmek kaygısına odaklanarak modernitenin gelişim seyrine uygun yeni uygulamaları gündeme taşımıştır. Klasik Osmanlı Devlet sisteminin antroposentrik yani insan merkezli bakış açısı orman ve ormancılık konusunda kısmen de olsa biosentrik yani canlı merkezli bir bakış açısına yönelmiştir. Kuşkusuz ki II. Meşrutiyet yılları zihniyetinde de antroposentirk bakış açısı merkezi bir konumdadır. Ancak modernleşmenin dinamikleri bağlamında ormanı ve ağacı koruma, geliştirme dürtülerinin belirginleşmeye başlaması biosentrik sürece gidişin ilk adımlarını içinde barındırmıştır. 1908-1918 yılları arasında yayımlanan dergi ve gazetelerdeki orman ve ağaç temalarına odaklanan bu araştırmada Ahmet Hamdi, Yunus Nadi, Yusuf Behçet, Nazaret Dağavaryan, Ahmet Nazmi gibi düşünür ve uzmanların orman, ormancılık ve ağaç hususlarında ne tür fikirler belirginleştirdikleri somutlaştırılmaktadır. Bir nitel araştırma olan söz konusu makalede tarama modeli ile doküman analizi kullanılmıştır. Osmanlıca süreli yayınlarda ilgili makaleler tespit edildikten sonra transkribe edilerek kategorilere ayrılmıştır. Bulguların değerlendirilmesi sonrası elde edilen analizler modernleşme süreciyle farklılaşan orman algılamasının II. Meşrutiyet yıllarının özgünlüğünde daha da derinleştiğini göstermektedir. II. Meşrutiyet yıllarında basın dünyasında yaşanan nitel ve nicel yoğunlaşmada orman ve ormancılık tartışmalarının edindiği yer Cumhuriyet'e miras kalan birikimi de somutlaştırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Orman, Ormancılık, II. Meşrutiyet, Dergiler, Ağaç Bayramı.*

---

* Bu makalede Etik Kurul Onayı gerektiren bir çalışma bulunmamaktadır.
There is no study that would require the approval of the Ethical Committee in this article.

** Prof. Dr., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, *(umutakagunduz1@gmail.com), (Orcid: 0000-0002-1785-1122).*

*** Dr., Araştırmacı.
(ahmet.nizamoglu@outlook.com), (Orcid: 0000-0002-2792-3230).

FOREST AND FORESTRY IDEAS IN THE PERSPECTIVES OF THE INTELLECTUALS OF THE SECOND CONSTITUTIONAL MONARCHY PERIOD (1908-1918)

Abstract

This research aims to reveal the intellectual accumulation of the intellectuals of the period about trees and forests in the axis of the changing and diversifying conditions of the Second Constitutional Monarchy years. Along with the modernization process, the transformations in Late Ottoman History focused on saving the state and brought new practices convenient for the development course of modernity to the agenda. The anthropocentric, human-centered perspective of the classical Ottoman State system was partially oriented towards a biocentric, i.e., life-centered perspective on forest and forestry. Undoubtedly, in the mentality of the Second Constitutional Years, the anthropocentric point of view is central. However, in the context of the dynamics of modernization, the emergence of the impulses to protect the forest and the trees and to develop has included the first steps of the transition to the biocentric process. This study explores the themes of forests and trees in magazines and newspapers published between 1908 and 1918. By analyzing the articles written by thinkers and experts such as Ahmet Hamdi, Yunus Nadi, Yusuf Behçet, Nazaret Dağavaryan, and Ahmet Nazmi, this research aims to provide a clearer understanding of their ideas about forests, forestry, and trees. In this article, which is qualitative research, the survey model and document analysis were used. First, relevant articles were identified in Ottoman periodicals. Then, these articles were transcribed and organized into categories. The study obtained from the findings reveals that the perception of forests, which was different during the renovation process, was further deepened during the Second Constitutional Years. The concentration of qualitative and quantitative debates in the press world during the Second Constitutional Monarchy also embodies the accumulation inherited by the Republic.

Keywords: *Forest, Forestry, Second Constitutional Era, Magazines, Tree Festival.*

Giriş

İnsanın yapıp, ettiklerine odaklanan tarih disiplini insandan kaynaklanan karmaşık bütünlükleri incelediğinden tek yönlü bakış açıları ve temalardan hareketle geçmişin olay ve olgularını değerlendirmemelidir. Bir sosyal bilimler disiplini olan tarihi, insan merkezli konu ve temaların yanında insanın bir çevreye, bir doğaya ait olduğu realitesinden hareketle irdelemek farklı bakış açılarının somutlaştırılmasını sağlamaktadır. Geçmişe insanın öncelikle çevre ve doğanın bir parçası olduğu gerçekliğinden hareketle bakmak insan-doğa ilişkisinin niteliğini çeşitlendirerek yeni düşünce biçimlerine kapı aralanmasına yardımcı olmaktadır. Açıkçası insanı, çevre karşısında ev sahibi olarak değil de kiracı olarak konumlandırmak zararlar ile kazanımların neden olduğu etik yükümlülükleri belirginleştirdiğinden insani sorumlulukların şimdiye ve geçmişe özgü etkilerini analiz etme yöntemlerini de değiştirmektedir. Bu noktada çevreye ve doğaya, insanlık tarihinin bugünlere ulaşmasını sağlayan ama artık eleştirilmesi kaçınılmaz olan "insan merkezli bakış açılarının" dışında bakabilmek zarûridir. İnsanın çevreyi her türlü algılama ve yöntemler hiyerarşisinde kullanma hakkına sahip olduğuna inanan insan merkezli anlayışlar, doğanın keyfi kullanımı ile doğal değerlerin üretim ve demografik baskıların kıskacı altında metalaştırılması nedeniyle bugünkü ekolojik problemlerin kaynağı haline gelmiştir. İnsanı, doğanın ev sahibi değil kiracısı olarak değerlendiren "canlı merkezli anlayış" ise yaşamın kutsallığı ile doğanın saygılı sürekliliğine odaklandığından insanı insani yapaylıkla değil çevrenin bir parçası olduğu doğallığından hareketle irdelemektedir. Bütünlüğü nefes alabiliyor olmakla sınırlandırmayan çevre merkezli anlayışlar ise sadece canlıların değil insanın ve canlıların varoluşlarının kaynakları olan göller, ırmaklar, denizler, dağlar gibi mekânsal yapıları da göz önünde tutmaktadır. İşte bu antroposentrik (insan merkezli), biosentrik (canlı merkezli) ve ekosentrik (çevre merkezli) bakış açıları diğer sosyal bilimler disiplinlerinde olduğu kadar tarihçilerin de analiz edebilecekleri birikimler içermektedir. Geçmişin birikiminin kaynağı olan insani dimağ var olmasaydı, bugünün çok yönlü dönüşümlerinin hayat bulamayacakları keskin bir gerçek olmakla beraber insanın yapıp-ettiklerine sadece antroposentrik bakış açılarından hareketle bakılması kapsayıcı yeni bilgi yığınlarının belirginleşmesinin önündeki temel engeldir. İnsan olmasaydı herhangi bir canlının kendi tarihini yazamayacağı açık bir gerçek olmakla beraber insanı, doğa ile çevrenin varoluşuna mahkûm bir parça olarak algılayan biosentrik ve ekosentrik bakış açılarını tarihsel anlatımlarda merkezileştirmek yeni bilgi kümelenmeleri yaratacaktır. [1]

1 Bu konu hakkındaki tartışmalar için bkz: Belkıs Birden, "Çevre Etiğinde Bireyin Ahlaki Sorumluluğuna Kısa Bir Bakış", *Türkiye Bioetik Dergisi*, C.3, S.1, 2016, ss. 4-14; Nihal Kırkpınar Özsoy, Poyraz Çini, "Antroposentrik Küresel Çevre Politikalarının Ekosentrik Çevre Etiği Görüşü Çerçevesinde Değerlendirilmesi", *Alternatif Politika*, C.12, S.1, 2020, ss. 20-49; Michael Bonnett, "Eğitim ve Çevre", *Eğitim Felsefesi* Klavuzu, Pegem Akademi, Ankara, 2019, ss. 501-521;

XIX. yüzyıldan itibaren belirginleşen orman ve ormancılık algısındaki dönüşüm Tanzimat reformlarıyla birlikte Osmanlı Devleti'nde de tartışma konusu olmuştur. Merkezin, 1840'lı yıllarda ormanlar üzerinde belirgin bir kontrol çabası sergilemesi ormanlardan fütursuzca yararlanmayı alışkanlık haline getirmiş olan ayan, eşraf ve halkın tepkileri nedeniyle başarılı olmamıştır.[2] 1851'de yayımlanan "İstilamname-i Umumi"[3] ile bir yandan orman varlığı belirlenmeye çalışılırken diğer yandan da koruyucu önlemler bağlamında yerel yönetimler baskılanmıştır. 1857 yılında Fransa'dan Louis Tassy ve Alexandre Stheme adlı iki yabancı uzman getirilerek ormancılıkta adeta bir yöntem değişikliğine gidilmiştir. Yabancı uzmanların katkılarıyla 1878'e kadar orman ve ormancılık noktasında hukuki, eğitsel, idari ve saha eksenli kazanımlar elde edilmiştir. Henüz bu ilk aşamalarda ormancılığa yönelik belirli bir kamuoyu oluştuğundan söz edilemez.[4] İstisnai bir durum olarak Orman Mektebi'nin ilk mezunlarından olan Osman Ragıb Efendi, Tasvir-i Efkâr'da 1862'de ormancılığın teknik yönüne dair bir yazı serisi kaleme almıştır.[5]

1867'de "Orman İdaresinin" kurulması ve 1870'te "Orman Nizamnamesinin"[6] yürürlüğe girmesiyle ormanlar üzerindeki kontrol bir nebze de olsa sağlanabilmiştir. 1878'de Fransız uzmanların ülkelerine dönmesi Osmanlı ormancılığını olumsuz yönde etkilemiştir. Sonraki yıllarda yerli uzmanlar aracılığıyla orman politikaları yürütülmeye çalışılmışa da yetişmiş insan potansiyeli noktasındaki eksiklikler sürecin işleyişini zorlaştırmıştır. En basitinden orman idaresinin teşkilatlandırılması[7] sürecinde yaşanan sıkıntılar

Ramazan Alabaş, Seval Yinilmez Akagündüz, "The Ethical Value of Human and Environmental Relations: The Place of Environmental Ethics in Geography Curriculum and Textbooks in Turkey", *İnternational Journal of Education and Scientific Researches,* C.5, S.16, 2021, ss.1851-1906; Seval Yinilmez Akagündüz, "Cumhuriyet'in İlk Yıllarından Günümüze Ders Kitaplarında Ahlak Eğitimi", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.13, S.26, 2017, ss. 149-180.

2 Erhan Kılıç, "Tanzimat'ın Başarısız Girişimi: İlk Orman Müdürlüğünün Kuruluşu ve Kapatılma Süreci", *Ağaç ve Orman*, 2 (2), 2021, s. 59.

3 "*1851 yılında Tersâne-i Âmire Nezâreti'nin ihtiyacı olan keresteyi teminat altına almak ve diğer taraftan sahip olunan ormanlar hakkında detaylı bilgi edinmek için İsti'lâm-nâme (envanter) belgesi hazırlandı ve cevaplanmak üzere taşraya gönderildi... Belge incelendiğinde üç kısımdan oluştuğu kolayca anlaşılacaktır. Birinci kısımda ormanların genel durumu, ulaşım ve transport imkanları, satış ve gelirler gibi sorulardan meydana gelmektedir. İkinci kısımda ise envanter belgesinin nasıl ve ne şekilde cevaplanması gerektiği ifade edilmiştir. Son bölümde ise ormanların mülkiyeti ile ilgili yapılan veya yapılacak uygulamalar hakkındaki talimatlardan meydan gelmektedir.*" Erhan Kılıç, *Osmanlı Ormancılığının Zor Yılları (1914-1919)*, OGEM-VAK, Ankara, 2019, ss. 17-19.

4 Ahmet Nizamoğlu, *II. Meşrutiyet Yıllarında Orman Politikaları ve Ormancılık Algısı (1908-1918),* Doktora Tezi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2023, ss. 72-76.

5 Halil Kutluk, "96 Yıl Önce Yayınlanan Ormancılık Makaleleri", *Türk Ormancılığı Yüzüncü Tedris Yılına Girerken 1857-1957,* Türkiye Ormancılar Cemiyeti Yayınları, Ankara, 1957, ss. 352-360.; Bekir Sıtkı Evcimen, "Ormancılığımızla İlgili Tarihi Bir Belge", *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi,* Seri B, C.27, S.1, 1977, ss. 82-92.

6 1870 Orman Nizamnamesi'nin değerlendirmesi için bkz: Bekir Koç, "1870 Orman Nizamnamesi'nin Osmanlı Ormancılığına Katkısı Üzerine Bazı Notlar", *Tarih Araştırmaları Dergisi,* C.24, S.37, 2005, ss. 231-257.

7 Ormanlar 1839-1893 yılları arasında Ticaret Nezareti'ne bir, Maliye Nezareti'ne üç kez

bile değinilen noktayı somutlaştırmaktadır. 1893'te Selim Melhame'nin[8] nazırlığında "Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezaretinin" kurulması idari yapının şekillendirilmesinde belirgin bir rol oynamıştır. Ancak buna rağmen tarla açma, orman yakma, kontrolsüz otlatma vb. nedenlerle orman tahribatı[9] devam etmiştir. II. Meşrutiyet'in ilanın ardından ise tüm devlet dairelerini etkisi altına alan tensikat hareketi Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezaretinde de yürütülmüştür. Bu doğrultuda ormancılığa yönelik başarılı hizmetleriyle bilenen Ali Rıza Efendi Orman İdaresinin başına getirilerek 1913'e kadar önemli çalışmalar yürütmüştür. 1914-1918 yılları arasında ise ormancılığın ıslahı için Almanya ve Avusturya'dan nitelikli uzmanlar getirilmiştir.[10]

II. Abdülhamid yıllarında basın algı ve politikalarının genel niteliği nedeniyle ormancılığa yönelik kaleme alınan yazılar eleştiriden uzak, sığ bir çerçevede kalmıştır. Bununla birlikte yazarı belli olmayan bazı önemli istatistiki bilgiler içeren değerlendirmeler de söz konusudur.[11] 23 Temmuz 1908'de meşrutiyetin yeniden ilanı ile 25 Temmuz'da sansür uygulaması sonlandırılınca tiraj sayıları 2.000'den 50.000'e yükselmiştir. 200'den fazla gazetenin imtiyaz aldığı bu yeni ortam bir "Basın Patlaması" yaratmıştır.[12] Pek çok konu üzerine düşünsel, eleştirel yazılar kaleme alan dönem aydınları

bağlanırken iki defa da Orman ve Ma'âdin Nezareti olmak üzere müstakil bir kurum olarak idare edilmiştir. Özkan Keskin, *Orman ve Ma'âdin Nezâreti'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul, 2005; Kerim Yund, "Ormancılığımızın Kuruluşundanberi Bağlandığı Nezaretlerin, Vekaletlerin ve Bunun Başındakiler", *Türkiye Ormancılığı 100. Tedris Yılına Girerken*, Türkiye Ormancılar Derneği Yayını, Yayın No: 7, Ankara 1957, s. 45.

8 Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nazırı Selim Melhame Paşa için bkz: Ahmet Nizamoğlu, "Sultanın Hizmetkârı: Selim Melhame Paşa (1849-1937)", *Cappadocia Journal of History and Social Sciences*, S.22, 2024, ss. 15-42.

9 Orman tahribatı ve tahribatın önlenmesine yönelik Latin alfabesine transkripsiyonu yapılan belgeler için bkz: Halil Kutluk, *Türkiye Ormancılığı ile İlgili Tarihi Vesikalar 893-1330 (1487-1923)*, C.1, Orman Genel Müdürlüğü Yayınları, İstanbul, 1948.; Halil Kutluk, *Türkiye Ormancılığı ile İlgili Tarihi Vesikalar 1202-1341 (1787-1925)*, C.2, Orman Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1967; Eftal Şükrü Batmaz, Bekir Koç, İsmail Çetinkaya, *Osmanlı Ormancılığı İle İlgili Belgeler*, C.I, Orman Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999; Nurullah İşler, Yusuf Gök, *Osmanlı Ormancılığı İle İlgili Belgeler*, C.II, Orman Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2003; Nurullah İşler, Yusuf Gök, *Osmanlı Ormancılığı İle İlgili Belgeler*, C.III, Çevre ve Orman Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2003.

10 Nizamoğlu, *a.g.t.*, ss. 99, 103, 150, 284.

11 "İcmal: Ormanlar Hakkında Bir Yazı", *Sabah*, No: 1387, 15 Haziran 1309 / 27 Haziran 1893, s. 1; "Mevadd-ı Fenniye", *Sabah*, No: 2456, 20 Mayıs 1312 / 1 Haziran 1896, s.3; "Bir Mütalaa: Orman Harikleri", *Sabah*, No: 3191, 24 Eylül 1314 / 6 Ekim 1898, s. 1; "Ormanlarımız", *Sabah*, No: 3362, 20 Mart 1315 / 1 Nisan 1899, s. 2; "Anadolu'da Ormanlar ve Kereste İmalatı, Ticaret ve Sanayi-i Osmani", *Sabah*, No: 4481, 12 Nisan 1318 / 25 Nisan 1902, s. 3; "Ormanlarımızın İşletilmesi", *Sabah*, No: 5879, 8 Şubat 1321 / 21 Şubat 1906, s. 2; "Kastamonu Ormanları", *Sabah*, No: 5968, 8 Mayıs 1322 / 21 Mayıs 1906, s. 1; "Mahrukat ve Ormanların Muhafazası ve Kok Kömürü Ticaret ve Sanatı", *Sabah*, No: 6283, 19 Mart 1323 / 1 Nisan 1907, s. 1; Selanikli Tevfik, "Orman Hayatı", *Sabah*, No: 6381, 25 Haziran 1323 / 8 Temmuz 1907, s. 3.

12 Hıfzı Topuz, *100 Soruda Türk Basın Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1973, ss. 102, 103; Orhan Koloğlu, *Osmanlı Dönemi Basınının İçeriği*, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 220.

orman ve ormancılık meselesinin üzerinde de durmuşlardır. "Ormanların korunması, orman yetiştirilmesi, ormancılık eğitimi, ormancılık iktisadı, orman hukuku, ormansızlaşma, muallimlerin bilinçlendirilmesi, ağaç bayramları ve ağaç dikmenin faydaları" gibi konularda Saim Bey, Ali Rıza Seyfi, Ahmet Tevfik, Ethem Nejat, Ferit, Mehmet Zeki, Yunus Nadi, Cevat Rüştü, Ahmet Nazmi, Lütfi Arif, Ebu'l-Hars, Hrant Danzikyan vb. birçok aydın fikirlerini beyan etmişlerdir. Meşrutiyet Dönemi aydınları sadece kalemleri ile değil aynı zamanda dernekleşme faaliyetleri ile de ormana dair toplumsal bilinci arttırmaya çalışmışlardır. Bu girişimlerden ilki Ethem Nejat ve Ferit Beylerin 1910-1911'de kurdukları "Darülmuallimin Mektebi Talebe ve Mezunları Cemiyetidir". Bu cemiyetin ana amacı ağaç bayramı yapmak ve orman yetiştirmektir. Ethem Nejat görev yaptığı Bursa, İzmir, Eskişehir'de de aynı cemiyetlerin kurulmasına öncülük etmiştir.[13] 1913'te kurulan "Türk Gücü Derneğinin" nizamnamesinde de "köy etrafında orman yetiştirmek ve ormanlar yetiştirmek için ağaç bayramları yapmak" ifadeleri yer almıştır.[14] Bu derneğin idare heyetinde "Bahçeköy Orman Mektebi Muallimlerinden" Asaf Cemal Bey de yer almaktaydı.[15] 1914'te kurulan "Osmanlı Çiftçiler Derneğinin" nizamnamesinde yer alan derneğin zirai ve mali konulardaki amaçlarında orman kanunun ıslahı ve orman yetiştirilmesi yer almaktaydı. Derneğin heyet-i idare azaları arasında ormancılıkla ilgisi olan İstanbul Vilayeti Orman ve Maden Müdürü Abdullah Emin Bey ile Orman Mekteb-i Âlisi Müdürü Mehmet Mahfi Bey bulunmaktaydı.[16] İstanbul'un önemli bir mesire alanı olan Adalar'da bulunan ada çamlarının bakımı, korunması ve arttırılması amacıyla 1916'da "Ada Çamlarını Muhafaza ve Teksir Cemiyeti" kurulmuştur. Cemiyetin kurucuları arasında Prens Abbas Halim, Defteri Hakan-i Nazırı sabıklarından Ziya Paşa, Adliye Nazırı sabıklarından Necmettin Molla, Muhasebat-ı Umumiye Müdürü Faruk Bey, Saraylar Müdürü Sezai Bey, Ada Belediye Başkanı Anastaş Ramiz Bey, Bayat Umum Müdürlerinden Cafer Fahir ve Sinyosoğlu yer almaktaydı. Cemiyet'in nizamnamesi 1917'de yayınlanmıştır.[17]

II. Meşrutiyet yıllarında aydınların ormancılığa yönelik düşünsel birikimleri ve çeşitli faaliyetleri Türkiye'ye önemli bir orman mirası bırakmıştır. Bu miras doğrultusunda Millî Mücadele ve Cumhuriyet Döneminde ormancılığa yönelik önemli çalışmalar yürütülmüş ve birçok yasal düzenleme yürürlüğe konulmuştur.[18]

13 Erhan Kılıç, *Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne Ağaç Bayramları,* TMMOB Orman Mühendisleri Odası, İstanbul, 2021, s. 197.

14 Fevziye Abdullah Tansel, "Memleketimizde Gençler İçin Kurulan İlk Dernekler, Gazete ve Dergiler", *Belleten,* C.51, S.199, Nisan 1987, ss. 285-287.

15 Erol Akcan, *İttihat ve Terakki Fırkası'nın Paramiliter Gençlik Kuruluşları",* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2015, s. 109.

16 Işıl Çakan, "Mesleki Temsil Arayışları İçinde Çiftçilerin Siyasal Temsiline İlişkin Çabalara Bakış: Osmanlı Çiftçiler Derneği'nden Türkiye Zürra Fırkası'na (1914-1920)", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları,* S.1, 2002, ss. 31, 60.

17 Kılıç, *Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne Ağaç Bayramları,* s. 198.

18 Aysun Sarıbey Haykıran, "Atatürk Dönemi Ormancılık Politikası", *Atatürk Ansiklopedisi,* ss. 3-5; Nadir Yurtoğlu, "Atatürk Döneminde Türkiye'de Orman ve Ormancılık Politikası (1920-1938)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,* C.39, S.107, 2023, s. 160.

II. Meşrutiyet yıllarının değişen koşullarında ormancılığa yönelik çok yönlü veri yığınları bulunmakla beraber makalede idari, iktisadi ve hukuki dönüşümlerden ziyade aydınların orman ve ağaç noktasındaki algılamalarını açığa çıkartabilmek amaçlanmaktadır. II. Meşrutiyet yıllarında orman ile ormancılığa yönelik yaklaşımları aydınların dergi ve gazetelerde yayımladıkları yazılardan hareketle analiz eden bu çalışma nitel bir araştırmadır. Tarama modeli ile doküman analizi kullanılarak hazırlanan söz konusu makalede Osmanlıca kaleme alınan dergi ve gazete yazıları ile makaleyi alakadar eden literatür birikiminden yararlanılmıştır.

1. Aydınların Bakış Açısından Ağaç ve Orman

1.1. Tahribat, Ekonomi ve Ormanların Korunması

Medeni ülkelerde ormanların bir hayat ve servet kaynağı olarak görüldüğünü belirten Saim Bey, Osmanlı Devleti'nde ormanların yoğun tahribatının etkilerini şu şekilde anlatmıştır:

"Şimdiye kadar memleketimizde katiyyat icra olunan mahaller bir tanecik fidan kalmayıncaya kadar silip süpürülmüş, çıplak kalan havali-i civarındaki köylüler ziraata rağbet etmeye başlamış ve bir müddette kesilen ormanların kabuklarını derç etmek ve iskelelere nakletmekle temin-i maişet etmişlerse de bu vasıta-i maişet pek çok sürdüğü gibi ormanların bu suretle mahvı yüzünden o memlekete ariz olan yağmursuzluk belasıyla nihayet'ül-emr ziraattan büsbütün ferağ olmuşlardır. Köylüler bu yağmursuzluğun esbabını bittabi idrak ve takdir edememiştir."[19]

Saim Bey ayrıca orman ihalelerinde gerçekleşen aksaklıklara özellikle de ihale miktarından fazla düzensiz yapılan kesimlere dikkat çekmiştir. Ona göre işlerin daha düzenli bir şekilde yürütülebilmesi için yerel ve merkezi idareler daha sistemli çalışmalıydı. Diğer yandan kontrollü ihaleler ile orman haritaları sayesinde ormanların kötüye kullanımı en aza indirilebilirdi.[20] Devletin en önemli ormanlık bölgelerinden biri olan Kastamonu vilayetindeki ormanları ele alan Saim Bey ulaşım kaynaklı eksikliklerden dolayı bu ormanlardan yeterince yararlanılmadığını aktarmıştır. Ona göre doğal bir servet kaynağı olan ormanlardan hakkıyla yararlanılabilmesi için yolların yaptırılması, nehirlerin temizlettirilmesi gerekliydi.[21] Saim Bey tarafından kaleme alınan bir diğer yazı da ise "hususi ormanlar" mevzusu değerlendirilmiştir. Ona göre hususi ormanlar konusunda halkın aleyhine bir süreç işlemekte olup "Orman ve Maden ve Ziraat Nezareti" bu konuda keyfi davranışlarda bulunmaktaydı. Özellikle Orman İdaresi'nin orman sahiplerinin tasarruf hakkını dikkate almaksızın müzayedeye koyarak işletmesinden yakınılmıştır. Saim Bey bu noktada şu açılmalarda bulunmuştur:

19 Saim, "Ormanlarımız", *İstişare*, 4 Teşrinievvel 1324 / 17 Ekim 1908, No: 5, s. 222.
20 *A.g.m.*, s. 223.
21 *A.g.m.*, ss. 222-225.

"Bunlardan bir kısmının sahipleri biraz ise aklı erer takımdan ise hakk-ı tasarrufunu iddia ederek ve derecat-ı mehakimi dolaşarak, senelerce uğraşarak orman nezaretinin müdahaleye hakkı olamayacağına sair istihsal-i karar etse bile suret-i hususiye de nazar görülmedikçe Şura-yı Devlet Meclis Hass-ı Vükela kararına iktiran etmiş olan işbu kararı mevki-i icraya koyamazdı. Nazır Paşa görülüp de karar-ı mezkuru memurin-i aidesine tebliğ ettirdikten sonra bile yine ormana tasarruf kabil değil idi çünkü ormanın haritasını yaptırdıktan ve mahalli memurinine tatbikat-ı lazıme yine türlü müşkilatla ifa ettirdikten sonra hakk-ı tasarrufa bir dereceye kadar kesb-i istihkak edebilirdi ama denilecek ki her ormanın haritası yapılmalıdır. Evet yapılmalıdır. Fakat işte bu fakat yok mu her orman sahibini çoktan canından bezdiren bir muamele tahammülfersadan mütevellid bir fakattır."[22]

Saim Bey, hususi ormanlar konusunda yaşanan süreçleri ayrıntılı olarak izah etmiştir. Yazarın dikkat çektiği temel problem bir kişi tarafından ormana yönelik hak iddiası meydana geldiğinde orman memurlarının kayıtsızlığıdır. Ona göre evrak işlerinin "sümen altı" edilmesi ya da süreçlerinin uzatılması gibi bürokratik işlevsizliklerin yarattığı sorunlar oldukça fazlaydı. Saim Bey sorun tespitlerinin yanında çözüm önerileri de getirmiştir. Ona göre öncelikle ormanlık bölgelere sahip vilayetlerde orman işlerinden anlayan "muktedir ve namuslu" kişilerden oluşan heyetler tesis ettirilerek miri ve hususi ormanlar haritalarla belirlenmeliydi.[23] Mizan'da yayınlanan yazılarda ise "Orman Nizamnamesi" ve fenni ormancılıktan anlayan memurların bulunduğu halde nizamnameye uyulmadığı ve birçok memurun görevini gereği gibi yapmadıklarından yakınılmaktaydı. Özellikle Eskişehir'de gerçekleştirilen birtakım usulsüzlükler nedeniyle harap olan ormanlar gelirleri düşürmekteydi.[24]

1910 tarihli makalesinde Ali Rıza Seyfi dünyadaki kereste kıtlığı üzerinde durarak Osmanlı Devleti'nin zengin ormanlık arazileri sayesinde doğru politikaları uygulayarak yüzbinlerce liralık kârlar elde edebileceğini söylemiştir. Ali Rıza Seyfi, Meşrutiyet'in ilanı sonrasında "Orman ve Maden ve Ziraat Nezaretinin" ormanların korunmasına yönelik çeşitli faaliyetler yürüttüğünü ifade etmiştir. Ancak buna rağmen ormanlarda kaçak kesimler, tarla açmak ve hayvan otlatmak gibi tahripkâr davranışların devam ettiğini belirtmiştir.[25] Diğer yandan Ali Rıza Seyfi, Avrupa'da yaşanabilecek kereste ve kâğıt kıtlıklarına karşı başta İngiltere olmak üzere medeni ülkelerin çeşitli önlemler almaya çalıştıklarını da hatırlatmıştır. Bu doğrultuda ona göre ormanların korunması, yetiştirilmesi, halkın ormanlar hakkında bilinçlendirilerek eğitilmesine yönelik faaliyetlerin yürütüldüğünü aktarmıştır. Ali Rıza Seyfi özellikle de ormancılık eğitimine verilen önemden bahsederek İngiltere'de köklü reformlar

22 Saim, "Hususi Ormanlar", *İstişare*, S.23, 19 Şubat 1324 / 4 Mart 1909, ss. 1080-1081.
23 *A.g.m.*, ss. 1081-1086.
24 İmzasız, "Orman Muamelatı", *Mizan*, No: 68, 22 Eylül 1324 /5 Ekim 1908, ss. 289-290. İmzasız, "Orman Muhâfazasızlığı 2", *Mizan*, No: 70, 24 Eylül 1324 7 Ekim 1908, s. 298.
25 Ali Rıza Seyfi, "Dünya'da Kereste Kahtı ve Ormanlarımıza Dair", *Donanma Mecmuası*, Sene: 1, No: 10, 30 Teşrinisani 1326 / 13 Aralık 1910, s. 912.

gerçekleştirildiğini belirtmiştir.[26] Yazar bu noktada şu önemli tespiti yamaktadır: "*İngiltere orman yetiştirecek arazi bulamıyor; bizim memleketimiz ise boş, vasi bizi bekliyor!*"[27] Başka bir yazıda ise nasıl orman yetiştirileceği ve bu ormanların nasıl korunabilecekleri izah edilmiştir. Yazıda orman yetiştirme, ormanların manevi ve maddi faydalarından bahsedildiği gibi bilimsel kesim tekniklerine de yer verilmiştir. Buna göre ormanların insan üzerine doğrudan etkileri manevi faydalarından iken ormanlar sayesinde elde edilen gelirler ise maddi açıdan oldukça önemli etkiye sahipti.[28]

Ahmet Tevfik Bey de köy muallimlerine yönelik ormanları anlatan iki yazı kaleme almıştır. Yazar ormanların hem korunmasını hem de zenginleşmesi adına yeni ağaçların dikilmesi gerektiği üzerinde durmuştur. Ayrıca "*Eğer bizler ağaçları yok edersek, bu ağaçları talan edersek kendi kendimizi öldürmüş olmaz mıyız?*"[29] sorunu da sormuştur. Ahmet Tevfik Bey ormanların korunması noktasında özellikle köy muallimlerine büyük sorumluluklar düştüğünü şu şekilde aktarmıştır:

"*Yalnız ki, halkının yapabileceği şey dediğim hükümetin işine karışmamak ve mümkün olduğu kadar hükümetin işlerini kolaylaştırmak onun emirlerini dinlemektir. İşte söyleyeceğimiz vazifelerde herkes işini bilir ve ona göre yaparsa ormanlar muhafaza olunur. Mamur olur. Yoksa hiçbir şey olmaz ve olamaz. İşte köy halkının vazifeleri: Birincisi çobanları bilmiyor musunuz? Köy çobanlarının bilerek veya bilmeyerek yaptıkları hatalar, ziyanlar ortadadır. Çoban sürüsünü alın ormana gider. Koyunlar, keçiler otlardan evvel genç taze fidancıkların tepelerini koparırlar, yerler… Evet bir köy muallimінin ilk vazifesi köy çobanların, uyandırmak onları bu fidanın bu ağacın ne demek istediğini güzelce anlatmaktır. Köy muallimleri bu vazifelerini hakkıyla yaparlarsa en büyük ziyanlardan birinin önünü almış, vatanlarına güzel bir iş yapmış olurlar.*"[30]

Ağaç ve orman hususlarındaki duyarlılığıyla dikkat çeken Dağavaryan Efendi ise ormanların niçin günden güne harap olduğunu sorgulayarak tahribatların nasıl durdurulabileceğine dair öneriler sunmuştur. Sivas vilayeti üzerinden hareket eden Dağavaryan Efendi, "*Yarım asır önce bu vilayet ormanlı bir vilayet olmak şöhretine sahipti. Bu kere ormanlarından çoğunun ancak izleri kaldı*"[31] yorumunda bulunmuştur. Dağavaryan Efendi'ye göre ormansızlaşma nedeniyle bölgede odun tedarikinde sıkıntılar yaşandığından fiyatlar tavan yapmıştır. Dağavaryan Efendi köylülerin ormana giderek kendilerine gerekli odunu kestikten başka ticaret içinde kesim yaptıklarını ve bunu yaparken de

26 *A.g.m.*, ss. 913-915.
27 *A.g.m.*, s. 915.
28 *İkramiyeli Gazete*, "Orman Nasıl Yetiştirilir ve Nasıl Muhafaza Olunur?", No: 12, 21 Eylül 1325 / 4 Ekim 1909, ss. 8-9.
29 Ahmet Tevfik, "Ağaçları Muhafaza Edelim: Köy Muallimlerine", *Yeni Mektep*, No: 3, Haziran 1327 / 1911, s. 78.
30 Ahmet Tevfik, "Ormanlar İçin: Köy Muallimlerine", *Yeni Mektep*, S.5, Eylül 1327 / 1911, ss. 139-140.
31 Nazaret Dağavaryan, "Ormanlarımız", *Tanin,* No: 914, 7 Mart 1327 / 20 Mart 1911, s. 4.

ağaçları bir metreden yukarı keserek uygun kısmını aldıklarını ve geri kalanı terk ederek adeta bir orman kabristanı yarattığından yakınmıştır.[32] Mevcut duruma olan şikayetini ise şu sözlerle ifade etmiştir:

"Yukarıdan kesim yapılması ayrıca kesilmiş ağacın gövdesini ve yüzeyini yaralayarak eğri büğrü bir halde terk ederler. Hiç değilse de düzeltmek zahmetini bile göstermezler. Bu halde terkedilmiş ağaçlar güçlükle büyürler ve çoğunlukla mahvolurlar. Çoğu keyif içinde ormanları tahrip ederek özellikle de reçineyi içeren ağaçları yakarlar. Bu manzaradan o vicdansızlar keyif alırlarmış. Bu sene bazı ormanlarda birkaç saat süren yangın yerleri gördüm. Türkiye'de sürekli ormanlar nadirdir. Yani yer civar köylüler taraflarından araziye dönüştürülmüş ve bu ise alışkanlık haline girmiş bir düzensizliktir. Her kim ki ormanların bir kısmını ekili arazi haline dönüştürürse ona ücretsiz olarak sahip olur… Bu izin ormanların harap olmasına başlıca sebeplerdendir."[33]

Benzer bir durum, Tokat, Amasya, Samsun vilayetlerinde de söz konusuydu. Yakacak odun sıkıntısı nedeniyle çiftçiler arazilerde kullanması gereken hayvan gübresini yakmaktaydı. Bu durum ise arazi verimliliğini düşürmekteydi. Dağavaryan'a göre, ormanların tahrip edilmesi sadece yakacak odun temininde sıkıntılar yaratmamakta, düzensiz yağmurlara ve sellere sebebiyet verdiğinden tarım arazilerinin zarar görmesine de zemin hazırlamaktaydı. Dağavaryan, bu ve buna benzer sorunlar karşısında: ormanların kesilerek arazi haline getirilmemesi, ormanları yakanların cezalandırılması, halkın ağaç kesmesinin yasaklanması, ailenin nüfusuna göre yakacak odun verilmesi, halkın gereksinim duyduğu odun tedarikinin güvenilir kişiler tarafından gerçekleştirilmesi, ormanların daha çok kâr getirilecek şekilde 5-10 sene dinlenmeye bırakılması gibi öneriler de bulunmuştur.[34] Öte yandan Dağavaryan, orman idaresindeki aksaklıklar nedeniyle orman memurlarının maaşlarının arttırılmasının gerekliliğini de ifade etmiştir.[35]

Ormanların korunması, orman yetiştirilmesi kadar ormancılık iktisadı da aydınlar tarafından irdelenmiştir. Hrant Danzikyan'a göre, ormanlardan fenni kaidelere yani amenajman kurallarına yaslanılarak işlemler yapılmalıydı.[36] Hayvan otlatmanın ormanlara verdiği zararla değinen Hrant Danzikyan Bulgaristan ve Romanya'da bu türlü zararlı faaliyetlerin engellendiğinden bahsederek bu hususta Fransa'da gerçekleştirilen çağdaş uygulamalara işaret etmiştir. Yazar'a göre, ormanlardan yeterince gelir elde edilmek isteniyorsa amenajman planları gerek hususi gerekse de miri ormanlarda bir an önce uygulanmalıydı. Bütün bunlarla birlikte yazar gelecek nesillerle ormanlar arasındaki ilişkiyi şu şekilde hatırlatmıştır:

32 *A.g.m.*, ss. 4-5.
33 *A.g.m.*, ss. 4-5.
34 *A.g.m.*, ss. 4-5.
35 Nazaret Dağavaryan, "Orman İdaresi", *Tanin,* No: 918, 11 Mart 1327 / 24 Mart 1911, s. 2.
36 Hrant Danzikyan, "Ormancılık İktisadı", *Felahat*, Sene: 1, No: 3, 15 Nisan 1329 / 28 Nisan 1913, ss.38-40; Hrant Danzikyan, "Ormancılık İktisadi Usulü İdarenin Fevaidi", *Felahat*, Sene: 1, No: 4, 1 Mayıs 1329 / 14 Mayıs 1913, ss. 51-53.

"Nesl-i hazır ancak o ormanların varidatına mutasarrıftırlar ve vazifeleri bir servet-i azime teşkil eden mezkur ormanların sermayesine halel getirmeksizin onu tamamen nesl-i atiye intikal ettirmektir. Şu vecihle ki hiç değilse istikbal için hal-i hazırda alınan varidata müsavi bir varidat temin edilmiş olsun."[37]

Hrant Danzikyan'ın ifade ettiği üzere acil nakit ihtiyaçlarını karşılamak isteyenler nedeniyle yeterince olgunlaşmamış ağaçların kesilmesi, verimsizleşmeye sebep olmaktaydı bu ise uzun vadede maddi zararlara yol açmaktaydı.[38] Felahat'ta yayınlanan bir başka yazıda da orman tahribatının sebep olduğu maddi kayıplar irdelenmiştir. Yazıya göre, rasyonel, çağdaş teknikler sayesinde ormanlardan elde edilen ahşap miktarı on kat arttırılabilirdi. Bu noktada Rusya şu şekilde örneklenmiştir:

"Her memleketin ormanca olan servetinin günden güne tenakus ettiğini herkes bilir. Rusya'nın ormanca olan serveti ise hepsinden fazla olduğu gibi usulü vecihle de idare edilmektedir. Bunun da başlıca sebebi ormanların kısm-ı azamının hükümete ait olmasıdır. Rusya yol ormanları sayesinde pek büyük yekun teşkil eden ihtiyacat-ı dahiliyesini ve gerekse ecnebi istihlakatını def' etmeye muktedirdir. Zaten Rusya öyle bir kuvve-i iktisadiyeye maliktir ki yakın bir zamanda Avrupa'nın başlıca müstahsili olacaktır."[39]

Müdafaa-i Milliye ve İktisadiye'de yayınlanan bir başka yazı ile Osmanlı ormancılığının gelişiminde yabancı sermayenin sağlayabileceği katkılardan şu şekilde bahsedilmiştir:

"Ecnebi erbab ticaret ve sermayedarları orman ve madenin kıymet-i hakikiyesini layıkıyla anlayarak işletme hususatını da deruhte edeceklerdir ki bu da hazineye varidat-ı mühime temin edecektir."[40]

Ormanlar hakkındaki en kapsayıcı yazılardan bir tanesi Mim Te tarafından "Orman Islahatı" adıyla İktisadiyat Mecmuası'nda 5 makale olarak yayınlanmıştır. Yazar, yazı dizisinde öncelikle Osmanlı ormancılığının 1916'ya kadar geçirdiği süreci detaylandırmıştır. Ona göre, eğer ormanlara sadece gelir getiren bir kaynak olarak bakılmamış olsaydı ormanlar harap olmazdı. Ayrıca bekçilerin vergi işleriyle meşgul olmaları ormanları korumasız bırakmıştır. Meşrutiyet'in yeniden ilanının ardından orman idaresinde gerçekleşen reformları memnuniyetle karşılayan yazar, orman teşkilatlanmasında uzman eksikliği nedeniyle istenilen faydaların elde edilmesini zorlaştığını aktarmıştır. Mim Te, Osmanlı'nın önemli ormanlara sahip olduğu halde İstanbul'da

37 Hrant Danzikyan, "Ormancılık İktisadi Usulü İdarenin Fevaidi", s. 51.

38 *A.g.m.*, s. 53.

39 *Felahat*, "Türkiye ve Rusya Ormanları", Sene: 1, No: 7, 15 Haziran 1329 / 28 Haziran 1913, ss. 110-111; Yazının dipnotunda kimden nereden alındığına dair şu ifade yer almaktadır: *"Mösyö Jiro tarafından Dersaadet Fransız Ticaret Odası gazetesinde yazılan şu makaleyi ehemmiyetine mebni tercüme ederek telhisen burada derç etmeyi münasib gördük."*

40 "Memalik-i Osmaniye Dahilindeki Orman ve Madenlerden İstifade", *Müdafaa-i Maliye ve İktisadiye*, Sene 1, S.7, 8 Nisan 1330, 21 Nisan 1914, s. 3.

tüketilen kerestenin %80'inin dışarıdan temin edildiğini ifade etmiştir. Osmanlı Devleti'nde ormanların 2/3'ü sahile ve nakliye yollarına yakın bulunmaktaydı. Bu durumun bir sonucu olarak el bıçkısı ve balta ile birçok kereste imal ve ihraç edilmekteydi. Doğal olarak bu tarz imalatta birçok israf ve zayiat meydana gelmekte olup ormanlarda seneden seneye harp olmaktaydı. Yazar bu durumun önlenmesi adına ormanların 500.000 metreküp gibi büyük çaplı ihalelerle işletilmesini savunmuştur.[41] Yazar ihalelerin sağlayacağı faydaları şu şekilde izah etmiştir:

"*Ormanların ihalesinden dolayı bunlardan hazine-i devletin nakden eyleyeceği istifade fevkalade tezayid eyleyeceği gibi her masarifi müteahhide ait olmak üzere leyli bir orman mektebi ile hastane ve mekatib-i iptidaiye küşad edilecek ve kat'ıyat icra olunan kıtalarda yeninden orman yetiştirilecek ve inşa olunacak bir takım dekovil, liman, şose, havai teller ve tathir olunacak enhar devlete ait kalacak ve ecnebiden gelen kerestelerin yerine yerli mamulat sarf olunacak…*"[42] Böylelikle yabancı ülkelerden gelen kereste yerine doğal milli servet olan orman sermayesi ülke içerisinde işlenebilecekti.[43]

Mim Te, Orman Nizamnamesi'nde yapılan değişiklikleri de detaylandırmıştır. Ayrıca birçok eksikliği gidermek amacıyla Hermann Veith tarafından hazırlanan Orman Kanunu'nun[44] da hali hazırda incelendiğinden bahsetmiştir.[45] Bu dönemde oluşturulan amenajman heyeti için Almanya'dan getirilmesi kararlaştırılan yabancı uzmanlar ve yürütülmekte olan orman eğitiminin niteliğini de irdeleyen Mim Te, personel eksikliklerine dikkat çekerek 500 orman müfettişi ile 1.000 fen memuruna gereksinim duyulduğunu ifade etmiştir. Mevcut eleman sayısının da üzerinde duran yazar, 216 fen memuruyla (bunların sadece 96'sı mektepli) sorunların çözümlenemeyeceğini hatırlatmıştır. Orman mekteplerinin yetersizliğine de değinen yazar yılda 20 öğrenci yetiştirmekle ancak 60 senede ihtiyacın giderilebileceğini iddia etmiştir.[46] Bu doğrultuda şunları aktarmıştır:

"*İhtiyacın daha az bir müddet zarfında def ve ref esbabını istikmal etmek ve hiç olmazsa ber-minval muharrer mektebsiz olarak müstahdem olan mesaha memurlarının yerlerine ikame edilmek üzere lüzumu bulunan 120 fen memurunu bir an evvel yetiştirmek için mektebin talebe miktarının 90'a ve müddet-i tedrisiyesinin de 3 seneye iblağ tesnib olunarak bütçeye o vecih ile tahsisat vaz' edilmiş*".[47] "Hendek Orman Ameliyat Mektebinin"[48] ise bu doğrultuda eğitimli orman memuru sayısını

41 Mim Te, "Orman Islahatı", *İktisadiyat Mecmuası*, Yıl: 1, S.11, 28 Nisan 1332 /11 Mayıs 1916, ss. 5-7.
42 *A.g.m.*, s. 6.
43 *A.g.m.*, s. 7.
44 Veith'in hazırladığı Orman Kanunu hakkında detaylı bilgi için bkz: Nizamoğlu, *a.g.t.,* ss. 309-323.
45 Mim Te, "Orman Islahatı", *İktisadiyat Mecmuası*, Yıl: 1, S.12, 5 Mayıs 1332 / 18 Mayıs 1916, ss. 3-6.
46 Mim Te, "Orman Islahatı", *İktisadiyat Mecmuası*, Yıl: 1, S.13, 12 Mayıs 1332 / 25 Mayıs 1916, ss. 6-7.
47 *A.g.m.*, s. 7.
48 Osmanlı Devleti'nde ormancılığa yönelik olarak mühendis muavini veya ara teknik eleman yetiştirmek amacıyla 1915'te Hendek Orman Ameliyat Mektebi, 1917'de ise Islahiye Orman Ameliyat Mektebi açılmıştır. Detaylı bilgi için bkz: Ümüt Akagündüz, Ahmet Nizamoğlu,

arttırmak için açıldığı belirtilmiştir. Makale de ayrıca ormancılıkta milli iktisat anlayışının önemli bir tezahürü olan Adapazarı'nda Nihat Bey tarafından kurulan fabrikadan da bahsedilmiştir.[49]

Ahmet Hamdi ise Ticaret-i Umumiye Mecmuası'nda kendi ifadesiyle "bugüne kadar kimsenin bahsetmediği" Trakya ormanları hakkında 3 yazı kaleme almıştır. Yazar ilk olarak şu serzenişte bulunmuştur:

"*Memleketimizde maatteessüf, şimdiye kadar ormanın kıymeti taktir edilmemiştir. Mevcudiyeti memleket için azim servetler temin ettiğinden maada araziyi itikalden muhafaza etmek memleketin, havasını tashih eylemek itibarıyla bir nimet olan ormanlar, cahil ve yalnız yaşadığı zamanı düşündürür marzi bir düşünce ile tahrip ve sırların yaşattığı koca bir ağaç, muvakkit bir zamanın ihtiyacı için feda edilmiştir. Bu her memlekette (ormanları usul dahilinde muhafaza etmek lüzumu hissedilinceye kadar) bu suretle devam eylemiştir. Ne çare ki insanlar ormanları mahv ve tahrbibden evvel değil, tamamen veya kısmen mahvolduktan sonra muhafazaya veya yeniden orman yetiştirmeye çalışmışlardır.*"[50]

Yazar, giriş mahiyetindeki bu serzenişinden sonra yazısının ana konusu olan Trakya ormanları üzerine eğilmiştir. Ahmet Hamdi, Trakya'ya bölgesinin tarihini bilmeyen birinin bölgeyi görünce kâfi miktarda orman olduğu zannına kapılacağını ifade eder. Ancak Trakya'ya yönelik seyahatnameler incelendiğinde "*İstanbul'dan Edirne'ye giderken orman arasında yol bulmak adîmü'l-imkân*" olduğu ortaya çıkarak bölgede ne derece orman azalması olduğu fark edilebilir. Yazar, bu noktada "Mazinin bu büyük servetinden bugün ne kalmıştır?" diye bir soru sorduğunda buna cevap olarak İstanbul-Edirne yolu arasında azametli tek bir ağaca rast gelmenin zor olduğunu belirtmiştir. Böylelikle insanoğlunun asırlarca devam eden tahribatı yüzünden bölge ormansızlaşmıştır. Ahmet Hamdi, Trakya'nın yegâne ormanlık bölgesi olarak Istranca Dağlarını örneklemiştir. Bu bölgenin ormanlık halini muhafaza etmesinin sebebi olarak ise nakliyenin yetersizliği gösterilmiştir. Ancak yine de bölgede insan ve hayvandan kaynaklı bazı tahribatın izleri görülmekteydi. Yazar Istranca Dağlarında bulunan ormanlar üzerinden bazı tahmini hesaplar yaparak bu bölgedeki ormanların İstanbul'a 1.000 sene yeteceğini vurgulamıştır. Bölge ormanlarından yeterince yararlanılabilmesi için orman teşkilatı ve ulaşım sorunun çözülmesi lazımdı.[51] Ahmet Hamdi'ye göre tabiat adeta Istranca Ormanlarını İstanbul'a bağlamıştır.

"Osmanlı Devleti'nde Ormancılık Eğitiminin Değişen Boyutları ve Orman Ameliyat Mektepleri", *Atatürk Yolu Dergisi*, S.69, 2021, ss. 1-24; Erhan Kılıç, "Osmanlı Ormancılığında Teknik Elaman Yetiştirme Çabası: Islahiye Orman Ameliyat Mektebi (1917-1919)", *Turkish Journal of Forest Science,* C.6, S.2, 2022, ss. 615-628.

49 Mim Te, "Orman Islahatı", *İktisadiyat Mecmuası*, Yıl: 1, S.14, 19 Mayıs 1332 / 1 Haziran 1916, s. 8; Mim Te, "Orman Islahatı", *İktisadiyat Mecmuası*, Yıl: 1, S.15, 26 Mayıs 1332 / 8 Haziran 1916, ss. 3-5.

50 Ahmet Hamdi, "Seyahat ve Tetkikat – Trakya Ormanları 1", *Ticaret-i Umumiye Mecmuası*, C.1, Sene 1, S.18, 15 Teşrinisani 1333 / 15 Kasım 1917, s. 275.

51 *A.g.m.*, ss. 275-279.

Bu nedenle de bu bölgeden üretilecek odun ve kömür ancak İstanbul'a satılabilirdi.[52] Yazar bölgede işletilecek aktif ormancılığın katkılarını da şu şekilde aktarmıştır:

"Memlekette nüfusun keşafeti nisbetinde say ve imali kapıları da açılacak, odunculuk, kömürcülük, kerestecilik ve bunlara ait sanayi erbabından maada avcılık mühim bir servet temin edebilecektir. Filhakika Istranca ormanlarının keşif derinliklerinde şimdi gayet mebzul miktarda yabani domuz, karaca, geyik, tilki, çakal, kurt bulunur. Bunlardan et ve deri hususunda pek çok kazanılamasa bile cesur birkaç yüz vatandaşı müreffeh ve rahat geçindirebilir."[53] Ahmet Hamdi bir diğer yazısında ise orman tahribatını değerlendirmiştir. Ona göre devlet orman meselesine hakkıyla eğilmeli, orman memurlarının sayısı arttırılmalı ve bilançosu zengin şirketlerle fenni uygulamaların gelişmesi sağlanmalıdır.[54]

Bir başka özgün yazı serisi ise 1917-1918'de Mim Mim ve Ha Dal tarafından yayımlanmıştır. Yazarlar ilk yazıda ormancılık, hayvancılık ve ziraat arasındaki ilişkiye dikkat çekerek girişte şu sözlere yer vermişlerdir; "ağaç suyu, su merayı, mera hayvanları, hayvanlar gübreyi, gübre ise buğdayı meydana çıkarır".[55] İlerlemiş milletlerin bu noktayı göz önüne alarak orman, hayvancılık ve ziraatı bir nezaret altında birleştirdiğinden bahsedilmiştir. Osmanlı'da ise Ticaret ve Ziraat Nezaretinin bu doğrultularda görevler yürüttüğü aktarılmıştır. Yazarlara göre Almanya, Fransa, Avusturya-Macaristan, İngiltere gibi ülkeler, ziraat ve hayvancılığın ormancılıkla bir bütün olduğunu kavramışlardır. Osmanlı Devleti'nde ise ormanlara son zamanlarda bir dereceye değer verilmişse de gereği kadar korunmadığı ifade edilmiştir. Konuyla ilgili olarak halk ve alakadarlar yeterince meşgul olmamıştır. Yazarlar ormanlarda kasten veya dikkatsizlik yüzünden binlerce hektarlık alanın yandığı ancak bu konuda yeterince ceza verilmediğinden insanların daha cüretkâr hale geldiğini ifade etmişlerdir.[56] Mim Mim ve Ha Dal bir bakış açısı sunmak açısından Meşrutiyet öncesi ve sonrası döneme ait orman idaresiyle ilgili çeşitli değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Yazarlara göre Meşrutiyet'in ilanına kadar olan süreçte çeşitli güruhlar gibi Orman İdaresi de orman tahribinden geri kalmıyordu. Bu noktada özellikle fazla gelir sağlamak için ormanların sürdürebilirliği dikkate alınmadan ağaçların rastgele bir şekilde haddinden fazla kesildiği ifade edilmiştir. Böylelikle gelirlerin çoğaldığı ancak ormanların harap olması hızlandığı belirtilmiştir.[57] Yazarlar Meşrutiyet'in ilanından sonra Orman İdaresi'nde yaşanan dönüşümde şu noktalara dikkat çekmişlerdir:

52 Ahmet Hamdi, "Seyahat ve Tetkikat – Trakya Ormanları 2", *Ticaret-i Umumiye Mecmuası*, C.1, Sene 1, S.19, 22 Teşrinisani 1333 / 22 Kasım 1917, ss. 294,295.

53 *A.g.m.*, s. 295.

54 Ahmet Hamdi, "Seyahat ve Tetkikat – Trakya Ormanları 3", *Ticaret-i Umumiye Mecmuası*, C.1, Sene 1, S.20, 29 Teşrinisani 1333 / 29 Kasım 1917, ss. 307-309.

55 Mim Mim, Ha Dal, "Ormanlarımızın İhya ve Muhafaza-i Umranları (1)" *Orman Mektebi Alisi Mecmuası*, No: 2, Eylül 1333 / Eylül 1917, s. 37.

56 *A.g.m.*, ss. 37, 38.

57 *A.g.m.*, ss. 38-39.

"Meşrutiyet'in ilanını müteakip Ticaret ve Ziraat Nezaretine gelen nazırlardan Hariciye Nazırı lahıkı Ahmet Nesimi Beyefendi hazretleri servet-i tabiiye-i mülkiyeden madud olan ormanların lüzum ve fevaidini bittakrir idame ve ihyaları emrindeki tedabir ve vesailin ittihaz ve tatbikinde ilk hatveyi atmak şerefini ihraza muvaffak olmuş, halefi Mustafa Şeref Beyefendi hazretleri de aynı eseri tevsian takip ve bu sayede Orman Müdür-i Umumisi Tevfik Beyefendi'de öteden beri rüfeka-i mesaisi ile tehiye ve ihzar eylediği nizamat, talimat ve mukarreratı mevki-i füle vaz' edebilmekle hakikaten ormancılıkta bir devre-i teceddüd küşadına destres olunmuştur. Ormancılık tarihi yazılır iken namları hürmet ve takdislerle yad edileceği derkardır. Vatanla alakadar diğer zevat-ı aliye gibi müşarünileyhinin de gayeleri nesl-i atiye müterakki ve mamur bir memleket? Mütekamil ve mesut bir millet bırakmaktır."[58]

Makalede ormanlarda hayvan otlatılması en belirgin sorunlardan birisi olarak tanımlanmıştır. Özellikle keçilerin ormanlara verdikleri zararlar üzerinde durularak şunlar aktarılmıştır:

"Fransa Orman Mekteb-i Âlisi'nden mezun bir arkadaşımız tahsil esnasında ormancılık fenni mualliminin istatistikten bahsettiği sırada Türkiye ve Yunanistan ormanlarını hikaye ve takrir eyler iken "bu ormanlar keçiler tarafından idare edilmiştir" gibi acı ve fakat hakiki bir cümle ile ormanlarımızın tarz-ı idaresini tasvir eylemesi refiklerinin hayret ile karışık tebessümlerini celb eylemiş olduğunu kemal-i teessürler anlatıyordu."[59] Bu tür tahribatların önüne geçilebilmek için Orman Nizamnamesine keskin yasakların eklenmesi gerektiği sonucuna da ulaşılmıştır.[60]

Mim Mim ve Ha Dal kaleme aldıkları ikinci yazasında Arboretum'u (Eşcar Bahçesi) konu almışlardır. Makalede 50 yıl önceki ormanların 1/4'i kadar bile orman olmadığı belirtilerek bunun cehalet ile kâr elde etme hırsından kaynaklanan izinsiz kesimlerden kaynaklandığını savunmuştur. Diğer yandan ise Orman Müdüriyet-i Umumiyesinin hem amenajman hem de ağaçlandırma çalışmalarına başlamış olmasının kıymeti hatırlatılmıştır. Ancak yazarlara göre ağaçlandırma faaliyetleri bölgesel şartlar ve bütçe yeterlilikleri ele alınarak gerçekleştirilmeliydi. Onlara göre ziraat mekteplerinde ziraat bitkileri bahçesi bulunduğu gibi ormancılığa yönelik kurulmuş mekteplerde de arboretum oluşturulmasına önem verilmeliydi. Bu doğrultuda Orman Mekteb-i Âlisi'ne bağlı olmak üzere Belgrad Ormanı'nın müsait bir bölgesinde bir arboretum yapılabilirdi. Arboretum sayesinde hem yabancı ağaçlar tanıtılabilecek hem de orman memurlarına uygulamalı eğitim yaptırılabilecekti.[61]

Mim Mim ve Ha Dal, son yazılarında ise ormancılıkta fenni devreler başlığıyla öncelikle Meşrutiyet'in ardından Orman İdare-i Merkeziyesinin yapısal dönüşümlerinden bahsetmişlerdir. Yazarlar Vetih'in hazırladığı Orman

58 *A.g.m.*, s. 39.
59 Mim Mim, Ha Dal, "Ormanlarımızın İhya ve Muhafaza-i Umranları (2)" *Orman Mektebi Alisi Mecmuası*, No: 6, Kanunusani 1334 / Ocak 1918, s. 163.
60 Mim Mim, Ha Dal, "Ormanlarımızın İhya ve Muhafaza-i Umranları (1)", s. 51.
61 Mim Mim, Ha Dal, "Ormanlarımızın İhya ve Muhafaza-i Umranları (2)", ss. 162-168.

Kanunu'nun önemine değinerek mevcut durumda önemli bir değişiklik sağlayacağını düşünmekteydiler. Ayrıca ormanların idare ve korunmasında kanunun önemi kadar mesleğe bağlı memurların da bulunmasının zaruri olduğu ifade edilmiştir. Amenajman çalışmalarının ülke ormanları için gerekliliği de belirtilmiştir. Zaten yazarlar Orman Kanunu'ndan sonraki en önemli mesele olarak ormanların fenni taksimata ayrılmasından bahsetmişlerdir. Taksimat noktasında Fransa ormanları örneği üzerinde durulmuştur. Heyet-i Fenniyeler oluşturup ormanlar yakından tanınmasının önemi belirtilmiştir. Böylelikle orman mekteplerinde Almanya, Fransa, Avusturya vb. ülke ormanları yerine Osmanlı ormancıları kendi ormanlarından bahsedebileceklerdi.[62]

Yunus Nadi de orman meselesine kayıtsız kalamamıştır. Yazar sürdürülebilir ormancılık hakkında şunları aktarmıştır:

"Bizim kendi memleketimizde kese kese tahrip ede ede hala bitiremediğimiz ormanları Avrupalılar kendi memleketlerinde kese kese çoğaltıyorlar! Bu nasıl sözdür diye istiğrab etmeyiniz. Bu söz hakikatin ta kendisidir? Avrupa'da ormanların bitip tükenmez bir servet-i menba olduğu bilinmiştir, ağaç neşv-ü nema bulan ecsamdandır. Siz onu muhafaza ederseniz ve hele adet itibarıyla çoğalmasına yardım ederseniz o her dakika, her saniye her an kendi kendine alabildiğine artar, çoğalır. O halde siz diğer taraftan kesilecek çağa gelmiş olanlarını keserek, muhtelif suretlerle istifade olunacaklarından muhtelif suretlerle istifade ederek işinizi görürsünüz. Ormanın gerek kendi kendine gerek sizin yardımınızla çoğalışı aşağı yukarı hesabı muayyen bir miktar arz eder. Sizin kat'ıyatınız da diğer bir miktar. Aradaki makul nisbeti dilediğiniz surette vaz' ve idare edince pek ala hem bir taraftan kesmek hem de bununla beraber diğer taraftan çoğaltmak neticesine hâkim olmuş olursunuz."[63]

Ormanları sonsuz bereket kaynakları olarak görüp madenlerin önüne yerleştiren Yunus Nadi, Yunus Nadi "*Acil, makul, adil bir sebep olmaksızın bir ağaç kesmek, durup dururken bir insan öldürmekten daha ehven bir cinayet değildir*" [64] diyerek orman tahribatına dikkat çekmiştir. Yunus Nadi bir diğer orman konulu yazısını ise Meclis-i Mebusan'da yeni bir orman kanunu görüşüldüğü sırada kaleme almıştır. Yunus Nadi ilgili yazısında bir orman kanununun gerekliliğini şu şekilde ifade etmiştir:

"Bu işler muvacehesinde: Acelesi ne? Bu kadar zaman durmuş bundan sonra da biraz duruversin, sırası geldikçe ve imkân elverdikçe yavaş yavaş hepsi yapılır. Hem acele ile iyi kanun yapılamamaktan ise belki teenni ile daha sağlam işler görülür denilemez. Mesele bu kanunları bir an evvel çıkarabilmektedir. Meclisin şimdiki vakti bu kanunları vakit ve zamanıyla çıkarmaya müsait bulunmuyor. Teenni başka, müsaitsizlik

62 Mim Mim, Ha Dal, "Ormanlarımızın İhyası ve İdare-i Mamuriyetleri (3)", *Orman Mektebi Alisi Mecmuası*, No: 10, Mayıs 1334 / Mayıs 1918, ss. 274-278.

63 Yunus Nadi, "Orman Serveti", *Orman Mektebi Âlisi Mecmuası*, S.4, 31 Teşrinievvel 1333 / 31 Ekim 1917, ss. 100-101.

64 *A.g.m.*, s. 102.

ve imkânsızlık başkadır. Bilakis acelesi var…"[65] Bu çerçevede ona göre devlet ormanların kıymetini göz önünde bulunduran politikalar izleyebilmeliydi.

1.2. Fikri Düzlemde Ağaçlar, Ağaç Bayramı ve Ağaç Dikimi

Batı'daki ormancılık alanındaki gelişmeleri takip eden II. Meşrutiyet yılları aydınları farklı ülkelerdeki ağaç bayramı fikir ve uygulamalarından da etkilenmişleridir. Osmanlı Devleti'nde ilk kez 1910'da Erzurum'da gerçekleştirilen ağaç bayramı, aydınların girişimleriyle hızla yoğunlaşmıştır.[66] Bu tarihlerde Alasonya İdadisi Müdürü Ethem Nejat Bey ve muallimlerden Ferit Bey de ağaç bayramı fikrini benimsemişlerdir. Ferit Bey kaleme aldığı bir yazıda Avrupa'daki ağaç bayramları hakkında şu bilgileri aktarmıştır:

"Ağaç bayramı yapmak ilk önce Forin? namında bir Fransız tarafından düşünülmüş ve meydana konulmuştur. Fakat bu adamın fikri Fransa'da kabul edilmeyip başka memleketlerin ahalisi tarafında alınmıştır. Badehu bu pek faydalı bayram Fransızlara da geçmiştir. Fransa'nın meşhur Turing Kulübü her sene birçok ağaç bayramları tertip ederek ahalinin hem faydalı ve hem de eğlenceli bir gün geçirmesine vasıta olur. Ağaç bayramlarına Almanya'da, İsviçre'de ve Amerika'da büyük ehemmiyet verilir."[67]

Yazar, devlet adamlarının ağaç bayramlarına gösterdikleri ilgiyi ise şu şekilde çerçevelendirmiştir:

"Hele İtalyanlar ağaç bayramlarının meftunudurlar. Her sene mevsiminde binlerce çocuklar kral ve kraliçenin önünde ağaçlar dikerler Kral'da bunlara pişva olur, oda bir tane ağaç diker. İtalya kralından sonra Amerika'nın eski reisi olan Roosevelt gelir. Bu adam orman yetiştirmek için yapılan her şeye o kadar can-ü yürekten sarılır ki mümkün değil anlatılamaz. Yapılan ağaç bayramlarında daima bulunduktan başka hem birkaç tane ağaç diker ve hem de dikenleri teşvik eder. İngiltere kralı dahi bu hususta meraklıdır. Ekseriya ağaç bayramlarında bulunur. Herkesten evvela bir tane ağaç diker 1904 miladi senesinde İspanya'da yapılan ağaç bayramlarında tamam 200.000 çocuk bulunmuş ve yüz binlerce ağaç dikilmiştir. Bayram günü kral kendisini dahi Lübnan selvileri dikmiştir."[68]

Ethem Nejat ve Ferit Beyler, Avrupa'daki bu düşüncelerden etkilenerek görev yaptıkları Alasonya'da bir ağaç bayramı düzenlemek için çalışmalar yürüterek çocuklara yönelik bir cemiyet kurmuşlardır. Ancak cemiyet gizli bir siyasi örgüt olarak algılandığından iki isim de yargılanmışlardır. Ethem Nejat ve Ferit Beyler yargılandıkları bu davadan beraat etmişlerdir. Alasonya'dan sonra "Manastır Darülmuallimin Mektebi'ne" öğretmen olarak atanan Ethem Nejat ve

65 Yunus Nadi, "Siyasiyat: Orman Kanun-ı Layihası", *Tasvir-i Efkâr*, No: 2379, 28 Şubat 1918 / 28 Şubat 1334, s. 1.
66 Kılıç, *Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne Ağaç Bayramları,* ss. 48,49.
67 Ferit, "Ağaçları Sevelim", *Yeni Fikir*, Yıl: 1, S.4, 15 Mart 1328 / 28 Mart 1912, s. 106.
68 *A.g.m.*, s. 106.

Ferit Beyler ağaç bayramı düşüncesinden vazgeçmemişlerdir.[69] Ferit Bey orman yetiştirmek ve ağaç bayramı yapmak için talebe ormancılık cemiyetlerinin yardım ve teşvikinin gerekli olduğunu düşünmüştür. Ona göre bazı devletlerde ağaç bayramlarına ziraat cemiyetleriyle her türlü spor ve eğlence cemiyetleri de yardım etmekteydi. Ferit Bey Fransa'daki ormancılık cemiyetleri hakkında örnek verdikten sonra toplumun her kesiminin bu faaliyetlere destek vermesi için şu sözlere yer vermiştir:

"Mektebi bitiren talebeler her sene yapılan ağaç bayramlarına yine davet olunurlar. Tabii davetliler birer ağaç ile gelip herkes ile beraber dikerler ve herkes ile dağılırlar. Bunun için yalnız küçükler değil büyük kimseler dahi mektepten alıştıkları gibi ağaç dikmeye devam ederler. Ağaç bayramlarının yalnız bir iki mektep tarafından yapılması kâfi değildir. Böyle bir iki mektebin diktiği ağaçlar ile memleketin muhtaç olduğu ağaç bulunamaz. Muallim efendiler ağaç bayramı yapan ve orman yetiştirmek için çalışanlar gibi çalışmalıdırlar. Yani bu makaleyi okuyan bütün muallim efendiler tam zamanı olan bu mevsimde hiç olmaz ise talebeleriyle münasip birkaç ağaç dikmelidirler."[70]

Ferit Bey, orman yetiştirmenin öğrenciler üzerindeki olumlu etkilerini de analiz etmiştir. Ona göre ağaç dikme etkinlikleri yarattıkları merak duygusuyla orman bilincini öğrencilere aşılamaktaydı. Ormancılığın Osmanlı Devleti için çok önemli olduğunu hatırlatan Ferit Bey okullarda ormancılık derslerinin yer almasını da savunmuştur.[71] Ona göre eğitim sayesinde bir iki kişide değil bütün millette orman bilinci ve sevgisi yeşertilebilirdi.[72] İşte bu düşüncelerle hareket eden Ethem Nejat ve Ferit Beyler Manastır'da daha önce hazırladıkları cemiyet nizamnamesine bazı eklemeler yaparak Manastır Valisi Reşit Paşa ile Maarif Müdürü Zekeriya Zihni Bey'e sunmuşlardır. Bu fikrin vali ve maarif müdürü tarafından olumlu şekilde karşılanmasının hemen sonrasında gerçekleştirilen hazırlıklar 1 Nisan 1911'de öğrenciler, muallimler ve yerel idarecilerin katıldı bir törenle Manastır'da bir ağaç bayramının hayata geçmesini sağlamıştır.[73] Balkan Savaşları sonrasında ağaç bayramı geleneği Edirne ve Bursa'da sürdürülmüştür. Böylelikle "*Ağaç bayramlarından bütün Rumeli ve Anadolu gazeteleri bahsetmiş ve Memalik-i Osmaniye'nin her tarafından müctemian ağaç dikmek merasimi "Ağaç Bayramı" olarak kabul edilmişti.*"[74] Diğer yandan 1913'te Yeni Fikir'de ağaç bayramlarına dair 13 maddelik bir muhtıra yayımlanmıştır.[75] Asaf Cemal Bey ise

69 Mehmet Zeki, "Ağaç Bayramı", *Yeni Fikir*, C.3, S.21, 1 Mayıs 1330 / 14 Mayıs 1914, ss. 669-671.
70 Ferit, *a.g.m.*, s. 108.
71 *A.g.m.*, ss. 108-109.
72 Ferit, "Ormancılık", *Yeni Fikir*, Yıl: 1, S.5, 15 Nisan 1328, 28 Nisan 1912, s. 136.
73 Mehmet Zeki, *a.g.m.*, ss. 671-673.
74 *A.g.m.*, s. 673.
75 "Ağaç Bayramları Hakkında", *Yeni Fikir*, C.2, S.9, Mart 1329 / 1913, ss. 274-281; Akyüz ve Öztürk bu muhtıranın Ethem Nejat ve Ferit Beyler tarafından hazırlandığını ifade etmişlerdir. Ayrıca muhtıranın sadeleştirilmiş hali için bkz: Yahya Akyüz, Faruk Öztürk, "Ethem Nejat ve Ferit Bey'in İlk Ağaç Bayramı Girişimi", *Tarih ve Toplum*, C.38, S.225, Eylül 2002, ss. 24,25.

Avrupa ve Amerika'daki ormancılık eğitimi, ağaç bayramı ve orman cemiyetleri konularına değinerek bu konulara Osmanlı Devleti'nde de gerekli özenin gösterilmesi gerektiğini şu şekilde aktarmıştır:

"*Biz hiçbir şey yapmasak, efendiler siz tayin olunduğunuz yerlerde ormanların menafine dair konferanslar verebilirseniz. Seviye-i irfanı düşkün ahalimize orman ve ormancılığı sevdirebilirseniz, etrafında ağaç görünmeyen köylerimize sayelerinde insal-i atiyenin dinleneceği ağaçları diktirmek için rençberlerimize ağacı sevmek hissini duyurabilirsiniz.*"[76] Orman konusuyla ilgilenen aydınların genel eğilimi ağaç dikilmesi ve orman yetiştirilmesi fikri üzerineydi. Ağaç ve orman yetiştirilmesinin gerekliliğini analiz eden Mehmet Nuri ise şunları aktarmıştır:

"*Ağaç insanlar için bir ihtiyaçtır; ağaçlar dünyanın ezeli birer abide-i sıhhatidir. Dünya'nın imar olunması, çıplak ovaların süslenmesi, şüphesiz ki ancak ağaçlar, ormanlar iledir. Kuru bir çölden ibaret ağaçsız bir ova tabii mamur sayılamaz.*"[77] Ayrıca Mehmet Nuri orman yetiştirilmesi hususunda bilimsel uygulama ve yöntemlere özen gösterilmesinin önemine de değinmiştir. Ona göre 20 yaşını geçenler belirli bir bölge ve günde zorunlu şekilde ağaç dikmeliydiler. İlkokul öğrencilerini de unutmayan yazar, öğretmenlerden küçük yaştaki çocuklara ağaca sevdirecek etkinlikler düzenlemelerini istemiştir. Bu arada bir program eksikliğinin de var olduğunu savunan Mehmet Zeki, ağaç dikmek ve orman yetiştirmek i talimatnameler hazırlanmasını da önermiştir.[78]

"Ormanlarımızı Sevelim" adlı bir yazı kaleme alan Yusuf Behçet ise ormanların faydaları, korunması ve ağaç yetiştirilmesi konularına değinmiştir.[79] Yusuf Behçet'e göre ise ormanlar iktisadi ve sıhhi önemleri kabul edilerek korunmalıydılar:

"*Bugünkü ahval-i sıhhiye ve iktisadiyemize bundan sonra da ormanların tahribine müsaade edecek bir mevkide bulunmadığından ormanların temin ettiği kıymettar faydaları herkese anlatmak ve bundan böyle tahrip edilmelerine mâni olmak hepimizin en büyük vazifesidir.*"[80] Ayrıca ormanlara sadece gelir kapısı olarak bakılmamalı, selleri önleme, yağmurları arttırma gibi gündelik yaşama etkileri de göz önünde bulundurulmalıydı. Ormansızlaşmanın tehlikelerine de değinen yazar, köylünün ve öğrencilerin orman hususunda bilinçlendirilmelerinin önemine de işaret etmiştir.[81] Muallim Memduh Bey ise Osmanlı ormancılığı ile Avrupa ormancılığını şu şekilde değerlendirmiştir:

76 Asaf Cemal, "Ormanlar Lehine Efkâr-ı Umumiyede Görülen Hareket", *Toprak*, C.2, S.20, 15 Nisan 1330 / 28 Nisan 1914, s. 335.

77 Mehmet Nuri, "Ağaç Dikmek ve Orman Yetiştirmekteki Fazilet", *Orman Mekteb-i Âlisi Mecmuası*, No: 2, Eylül 1333 / Eylül 1917, s. 52.

78 *A.g.m.*, ss. 52-58.

79 Yusuf Behçet, "Ormanlarımızı Sevelim", *Tedrisat Mecmuası*, C.6, S.4, 7 Haziran 1332 / 20 Haziran 1916, ss. 304-309.

80 *A.g.m.*, s. 305.

81 *A.g.m.*, ss. 305-309.

"Memleketimizdeki ormanların vüsatı, ormancılığı karlı bir sanat sayan müterakki Avrupa devletlerinden Fransa, Almanya, Avusturya-Macaristan ile kabil-i kıyastır. Yalnız halkın itiyadı ve lakaydısı yüzünden maatteessüf ormanlarımızın miktarı azalmaktadır. Bizde öyle yerler vardır ki oralarda elyem ağaç ya hiç kalmamıştır ve yahut pek azalmıştır. Mesela Lübnanların kadim keşif ormanlarından ancak tek tük parçalara tesadüf ediliyor. Sivas ve Ankara gibi Anadolu vilayetlerinin bazılarında çok azalmıştır."[82]

Bu yoruma rağmen Memduh Bey, Osmanlı'da ağaç cinsinin fazla olduğunu özellikle de Aydın, Biga, Konya, Karesi ve Kastamonu gibi bölgelerden yabancı ülkelere önemli miktarda kereste ve orman mahsulü imal edildiğini belirtmiştir.[83]

Cevat Rüştü ise ağaçların şehirliler üzerindeki etkilerine odaklanmıştır. Ona göre, büyük ve anıtsal ağaçlar şehir hayatı için hem iyi birer manzara oluşturuyor hem de gölgelik ve ferahlık veriyordu. Cevat Rüştü, İstanbul'da yaptığı gezilerde büyük ve asırlık ağaçların kesilmesinin yüreğini sızlattığını belirterek vaktiyle Ahmet Mithat Efendi'nin bu ağaçlarla şu söylediklerini aktarmıştır: "*Oğlum şayet Avrupa'ya tahsile gidersen bu çınarların kader ve kıymetini o zaman anlarsın*"[84] Cevat Rüştü'ye göre, toplumda ağaçların değeri yeterince bilinmediğinden şehirlerin yanı sıra mezarlıklardaki ağaçlar bile yok edilmekteydi. Yazar dini açından da ağaçlara zarar vermenin caiz olmadığını şu sözlerle ifade etmiştir:

"*Medeni-i Münevvere'de Cennetü'l-bakî cumartesi ve pazartesi geceleri kabirlerin üzerini reyhanlar, fesleğen çiçekleriyle tezyin ve tathir eden biz İslamlara mezarlık servilerini baltalarla kesmek, kabristanları bu suretle tahrib etmek zannederim hiç caiz değildir*."[85]

Ahmet Nazmi de mezarlıklardaki ağaçlarla, ağaç dikmenin faydalarını anlatmıştır. Ahmet Nazmi, yaşadığı bir olay üzerinden ibret alarak her sene meyveli veya meyvesiz ağaç dikmeye özen gösterdiğini ve insanları da buna teşvik ettiğini ifade etmiştir. Yazar ağaç dikme noktasında görüştüğü kişilerden bazılarının "yerim yok" veya yeterince gücüm yok gibi çeşitli bahaneler öne sürdüğünü aktarmıştır. Ahmet Nazmi, bu noktada yeri olmayanlara komşu, akraba, cami, medrese, tekke bahçeleri ve ağaçsız durumda kalan mezarlıkları önerdiğini belirtir. Ağaç dikecek gücü olmayanlara ise kozalaktan servi yetiştirebilirlerdi.[86] Ayrıca ağaç yetiştirme noktasında kütüphanelere başvurulabilirdi:

82 A. Memduh, "Ormanlardan Edilen İstifade", *Talebe Defteri*, No: 40, 10 Mayıs 1333 / 10 Mayıs 1917, ss. 645-646.

83 *A.g.m.*, ss. 645-646.

84 Cevat Rüştü, "Şehirlerimizin Saldide Ağaçlarını Muhafaza Edelim", *Çiftçiler Derneği Mecmuası*, Yıl: 3, S.8, 11 Eylül 1332 / 24 Eylül 1916, s. 304.

85 *A.g.m.*, s. 305.

86 Ahmet Nazmi, "Ağaç Dikmeninin Dini Fevaidi", *Sebîlürreşad*, C.15, S.390, 5 Şubat 1335 / 5 Şubat 1919, s. 449.

"Fenni iş görmek için de Ticaret ve Ziraat kütüphanesi teşkil eden fenn-i eşcar vesair buna müteallik kitapları elde ediniz."[87] Ahmet Nazmi ağaç dikmenin önemli bir dini gereklilik olduğunu da hatırlatmıştır.[88] Lütfi Arif de baltasını, nacağını, satır ve testeresini kapan erkek, kadın ve çocukların rastgele şehirlerdeki ağaçları kesmelerinin yarattığı olumsuzluklara işaret etmiştir. Ebu'l-Hars ise ormancılığı ziraat ile bütünleştirerek şunları aktarmıştır:

"İşte ben bunu merak ettim. Benden evvel gelen ve benim gibi bu işe ziyade merak eden adamların yazılarını hemen hep okudum ve bugün artık Türklüğümün büyüklüğüne iman ettiğim gibi iman ediyorum ki ormancılığı ihmal ederek yalnız çiftçiliğe çalışırsak çiftçiliğimizi çalıştığımız kadar ilerletemeyeceğiz."[89] insanoğlunun beşiğinin de tabutunun da ağaçtan yapıldığını hatırlatan Ebu'l-Hars ormanlara verilen zararların kuraklık, iklimsel dengesizlik, seller ve kıtlıklarla birleşeceğinin unutulmamasını arzulamıştır.[90]

Sonuç

Tanzimat'ın ardından ormancılığa yönelik yapılmaya başlayan ardı ardına reformlar yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. II. Meşrutiyet'e kadar olan süreçte ormancılık teşkilatlanma açısından önemli deneyim ve kazanımlar elde etmiştir. Ancak dönemin şartları nedeniyle ormancılığa yönelik düşünsel veya eleştirel tartışma ortamı oluşmamıştır. II. Meşrutiyet Dönemi'nde yaşanan "basın patlaması" dönem aydın ve uzmanlarının öncülüğünde zengin, eleştirel bir ortam yaratmıştır. Bu yeni dönemde birçok aydın, ormancılık meselesine eğilerek çözüm önerileri sunmuşlardır. Ayrıca devr-i sâbık döneminin ormancılık politikaları eleştirilirken Meşrutiyet'in beklentileri artmıştır. Daimî surette doğal servet olarak nitelendirilen ormanların korunması ve ormansızlaşmanın önüne geçilmesi gibi biosentrik kanaatler yazarların temel kaygısı olmuştur. Bu nedenle de her ne pahasına olursa olsun ormanlardan fazla gelir elde etme kaygısından çok sürdürülebilir ve rasyonel ormancılık politikalarıyla daha gerçekçi bir orman ekonomisi vurgulanmıştır. Bütün bunların gerçekleşmesi için de sağlam bir orman hukuku ve iyi bir ormancılık eğitiminin gerekliliği üzerinde hemfikir olunmasıdır.

Aydınlar Osmanlı ormancılığına yönelik mikro veya makro ölçekli örneklemler üzerinden problemleri tespit ederek önerilerini sunmuşlardır. Diğer yandan ise Almanya, Fransa, Avusturya-Macaristan, İngiltere, Rusya gibi ülkelerin ormancılık politikalarının irdelenerek, mukayeseli analitik yaklaşımlarda bulunulması mevcut sorunlara sığ bir şikâyetten ziyade çağcıl

87 *A.g.m.*, s. 449.

88 *A.g.m.*, ss. 449-451. Ahmet Nazmi, "Ağaç Dikmeninin Dini Fevaidi", *Sebîlürreşad*, C.16, S.392, 20 Şubat 1335 / 20 Şubat 1919, ss. 24-25.

89 Ebu'l-Hars, "Orman Ziraatı ile Tarla Ziraatı Arasındaki Bağlantılar", *Toprak*, Yıl: 1, S.5, 15 Mayıs 1329 / 28 Mayıs 1913, s. 79.

90 *A.g.m.*, s. 79.

bir bakış açısı geliştirildiğini göstermektedir. Ağaç bayramları bu düşüncenin somut bir örneği olarak tezahür etmiştir. Avrupa'daki ağaç bayramları düşüncesinden hareketle Ethem Nejat ve Ferit Bey gibi isimler öğrencilerle beraber ağaç bayramları düzenlemişlerdir. Aynı zamanda birer öğretmen olan bu aydınlar "ağaç yaşken eğilir" düsturundan hareketle organize ettikleri ağaç bayramları ile ağaç dikme etkinlikleri bir orman bilinci aktarımında da kullanılmıştır. Zaten Meşrutiyet Dönemi aydınları ormancılığa yönelik yazılarının yanı sıra dernekleşme faaliyetleri ile de toplumsal bilinci arttırmak için önemli hizmetlerde bulunmuşlardır. Birçok dernek veya cemiyetin kuruluş amacında veya nizamnamesinde ormanların korunması ve orman yetiştirilmesi düşüncesinin yer alması bunun göstergesidir.

II. Meşrutiyet Dönemi'nin zengin düşünsel birikimi ormancılık açısından, Cumhuriyet'e giden süreçte önemli bir kazanım olmuştur. Aydınların ormancılığa dair görüşleri hem devletin hem de toplumun ihtiyaçlarına odaklanmıştır. Ayrıca dönemin anlayışına uygun düşünce ve girişimler ormancılığa yeni ve etkili bir anlam kazandırmıştır. II. Meşrutiyet yılları orman politikalarının, dönem aydınlarının düşünce ve algılayışlarına yansıma biçimlerine odaklanan makale, çağdaş orman politikalarının antroposentrik nitelikten biosentrik niteliğe dönüşen eğilimleri görünürleştirmiştir. Dönem aydınlarının fikri ağlarında yer edinen birikimler büyük oranda insana özgü bürokratik-ekonomik kaygıları belirginleştirse de bu belirginleşmenin altında ormana, doğaya ve ağaca yönelik değişen biosentrik algılamaları görebilmek mümkündür. Dönem aydınlarının en az zararla ormanlardan yararlanmayı hedefleyen görüşleri, ağaç ve orman sevgisini gündeme getirerek ormanların korunması noktasında neler yapılması gerektiğini somutlaştıran kolektif bilinçlendirme çabalarına da kapı aralandığını göstermektedir.

KAYNAKÇA

I. Süreli Yayınlar

A. Gazete ve Mecmualar

Bağçevan

Çiftçiler Derneği Mecmuası

Donanma Mecmuası

Felahat

İkramiyeli Gazete

İktisadiyat Mecmuası

İstişare

Mizan

Müdafaa-i Maliye ve İktisadiye

Orman Mekteb-i Âlisi Mecmuası

Sabah

Sebîlürreşad

Talebe Defteri

Tanin

Tedrisat Mecmuası

Ticaret-i Umumiye Mecmuası

Toprak

Yeni Fikir

Yeni Mektep

B. Gazete-Mecmua Haberleri

"Anadolu'da Ormanlar ve Kereste İmalatı, Ticaret ve Sanayi-i Osmani", *Sabah*, No: 4481, 12 Nisan 1318 / 25 Nisan 1902, s. 3.

"Bir Mütalaa: Orman Harikleri", *Sabah*, No: 3191, 24 Eylül 1314 / 6 Ekim 1898, s. 1.

"İcmal: Ormanlar Hakkında Bir Yazı", *Sabah*, No: 1387, 15 Haziran 1309 / 27 Haziran 1893, s. 1.

"Kastamonu Ormanları", *Sabah*, No: 5968, 8 Mayıs 1322 / 21 Mayıs 1906, s. 1.

"Mahrukat ve Ormanların Muhafazası ve Kok Kömürü Ticaret ve Sanatı", *Sabah*, No: 6283, 19 Mart 1323 / 1 Nisan 1907, s. 1.

"Mevadd-ı Fenniye", *Sabah*, No: 2456, 20 Mayıs 1312 / 1 Haziran 1896, s. 3.

"Ormanlarımız", *Sabah*, No: 3362, 20 Mart 1315 / 1 Nisan 1899, s. 2.

"Ormanlarımızın İşletilmesi", *Sabah*, No: 5879, 8 Şubat 1321 / 21 Şubat 1906, s. 2.

"Türkiye ve Rusya Ormanları", *Felahat*, Sene: 1, No: 7, 15 Haziran 1329 / 28 Haziran 1913, ss. 110-111.

"Orman Nasıl Yetiştirilir ve Nasıl Muhafaza Olunur?", *İkramiyeli Gazete*, No: 12, 21 Eylül 1325 / 4 Ekim 1909, ss. 8-9.

"Memalik-i Osmaniye Dahilindeki Orman ve Madenlerden İstifade", *Müdafaa-i Maliye ve İktisadiye*, Sene 1, S. 7, 8 Nisan 1330 / 21 Nisan 1914, ss. 2-3.

"Ağaç Bayramları Hakkında", *Yeni Fikir*, C.2, S.9, Mart 1329 / 1913, ss. 274-281.

II. Kitaplar

AKCAN, Erol, *İttihat ve Terakki Fırkası'nın Paramiliter Gençlik Kuruluşları",* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2015.

BATMAZ, Eftal Şükrü, KOÇ, Bekir, ÇETİNKAYA, İsmail, *Osmanlı Ormancılığı İle İlgili Belgeler*, C.I, Orman Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999.

İŞLER, Nurullah, GÖK, Yusuf, *Osmanlı Ormancılığı İle İlgili Belgeler*, C.II, Orman Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2003.

İŞLER, Nurullah, GÖK, Yusuf, *Osmanlı Ormancılığı İle İlgili Belgeler*, C.III, Çevre ve Orman Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2003.

KILIÇ, Erhan, *Osmanlı Ormancılığının Zor Yılları (1914-1919)*, OGEM-VAK, Ankara, 2019.

KILIÇ, Erhan, *Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne Ağaç Bayramları,* TMMOB Orman Mühendisleri Odası, İstanbul, 2021.

KOLOĞLU, Orhan, *Osmanlı Dönemi Basınının İçeriği*, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2010.

KUTLUK, Halil, *Türkiye Ormancılığı ile İlgili Tarihi Vesikalar 1202-1341 (1787-1925)*, C.2, Orman Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1967.

KUTLUK, Halil, *Türkiye Ormancılığı ile İlgili Tarihi Vesikalar 893-1330 (1487-1923)*, C.1, Orman Genel Müdürlüğü Yayınları, İstanbul, 1948.

TOPUZ, Hıfzı, *100 Soruda Türk Basın Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1973.

III. Makaleler

A. MEMDUH, "Ormanlardan Edilen İstifade", *Talebe Defteri*, No: 40, 10 Mayıs 1333 / 10 Mayıs 1917, ss. 645-646.

AHMET HAMDİ, "Seyahat ve Tetkikat – Trakya Ormanları 1", *Ticaret-i Umumiye Mecmuası*, C.1, Sene 1, S.18, 15 Teşrinisani 1333 / 15 Kasım 1917, ss. 275-279.

AHMET HAMDİ, "Seyahat ve Tetkikat – Trakya Ormanları 2", *Ticaret-i Umumiye Mecmuası*, C.1, Sene 1, S.19, 22 Teşrinisani 1333 / 22 Kasım 1917, ss. 291-295.

AHMET HAMDİ, "Seyahat ve Tetkikat – Trakya Ormanları 3", *Ticaret-i Umumiye Mecmuası*, C.1, Sene 1, S.20, 29 Teşrinisani 1333 / 29 Kasım 1917, ss. 307-309.

AHMET NAZMİ, "Ağaç Dikmeninin Dini Fevaidi", *Sebîlürreşad*, C.15, S.390, 5 Şubat 1335 / 5 Şubat 1919, ss. 449-451.

AHMET NAZMİ, "Ağaç Dikmeninin Dini Fevaidi", *Sebîlürreşad*, C.16, S.392, 20 Şubat 1335 / 20 Şubat 1919, ss. 24-25.

AHMET TEVFİK, "Ağaçları Muhafaza Edelim: Köy Muallimlerine", *Yeni Mektep*, No: 3, Haziran 1327 / 1911, ss. 78-79.

AHMET TEVFİK, "Ormanlar İçin: Köy Muallimlerine", *Yeni Mektep*, S. 5, Eylül 1327 / 1911, ss. 139-140.

AKAGÜNDÜZ, Ümüt, NİZAMOĞLU, Ahmet, "Osmanlı Devleti'nde Ormancılık Eğitiminin Değişen Boyutları ve Orman Ameliyat Mektepleri", *Atatürk Yolu Dergisi*, S.69, 2021, ss. 1-24.

AKYÜZ, Yahya, ÖZTÜRK, Faruk, "Ethem Nejat ve Ferit Bey'in İlk Ağaç Bayramı Girişimi", *Tarih ve Toplum,* C.38, S.225, Eylül 2002, ss. 21-26.

ALABAŞ, Ramazan, YİNİLMEZ AKAGÜNDÜZ, Seval, "The Ethical Value of Human and Environmental Relations: The Place of Environmental Ethics in Geography Curriculum and Textbooks in Turkey", *İnternational Journal of Education and Scientific Researches,* C.5, S.16, 2021, ss. 1851-1906.

ALİ RIZA SEYFİ, "Dünya'da Kereste Kahtı ve Ormanlarımıza Dair", *Donanma Mecmuası*, Sene: 1, No: 10, 30 Teşrinisani 1326 / 13 Aralık 1910, ss. 912-915.

ASAF CEMAL, "Ormanlar Lehine Efkâr-ı Umumiyede Görülen Hareket", *Toprak*, C.2, S.20, 15 Nisan 1330 / 28 Nisan 1914, ss. 334-336.

BİRDEN, Belkıs, "Çevre Etiğinde Bireyin Ahlaki Sorumluluğuna Kısa Bir Bakış", *Türkiye Bioetik Dergisi*, C.3, S.1, 2016, ss. 4-14.

BONNETT, Michael, "Eğitim ve Çevre", *Eğitim Felsefesi Klavuzu*, Pegem Akademi, Ankara, 2019, ss. 501-521.

CEVAT RÜŞTÜ, "Şehirlerimizin Saldide Ağaçlarını Muhafaza Edelim", *Çiftçiler Derneği Mecmuası*, Yıl: 3, S.8, 11 Eylül 1332 / 24 Eylül 1916, ss. 304-305.

ÇAKAN, Işıl, "Mesleki Temsil Arayışları İçinde Çiftçilerin Siyasal Temsiline İlişkin Çabalara Bakış: Osmanlı Çiftçiler Derneği'nden Türkiye Zürra Fırkası'na (1914-1920)", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları,* S.1, 2002, ss. 27-89.

DAĞAVARYAN, Nazaret, "Orman İdaresi", *Tanin,* No: 918, 11 Mart 1327 / 24 Mart 1911, s. 2.

DAĞAVARYAN, Nazaret, "Ormanlarımız", *Tanin,* No: 914, 7 Mart 1327 / 20 Mart 1911, ss. 4-5.

DANZİKYAN, Hrant, "Ormancılık İktisadı", *Felahat*, Sene: 1, No: 3, 15 Nisan 1329 / 28 Nisan 1913, ss. 38-40.

DANZİKYAN, Hrant, "Ormancılık İktisadi Usulü İdarenin Fevaidi", *Felahat*, Sene: 1, No: 4, 1 Mayıs 1329 / 14 Mayıs 1913, ss. 51-53.

EBU'L-HARS, "Orman Ziraatı ile Tarla Ziraatı Arasındaki Bağlantılar", *Toprak*, Yıl: 1, S.5, 15 Mayıs 1329 / 28 Mayıs 1913, ss. 78-81.

EVCİMEN, Bekir Sıtkı, "Ormancılığımızla İlgili Tarihi Bir Belge", *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi,* Seri B, C.27, S.1, 1977, ss. 82-92.

FERİT, "Ağaçları Sevelim", *Yeni Fikir*, Yıl: 1, S.4, 15 Mart 1328 / 28 Mart 1912, ss. 104-109.

FERİT, "Ormancılık", *Yeni Fikir*, Yıl: 1, S.5, 15 Nisan 1328, 28 Nisan 1912, ss. 133-136.

İMZASIZ, "Orman Muamelatı", *Mizan*, No: 68, 22 Eylül 1324 /5 Ekim 1908, ss. 289-290.

İMZASIZ, "Orman Muhâfazasızlığı 2", *Mizan*, No: 70, 24 Eylül 1324 7 Ekim 1908, ss. 298.

KILIÇ, Erhan, "Osmanlı Ormancılığında Teknik Elaman Yetiştirme Çabası: Islahiye Orman Ameliyat Mektebi (1917-1919)", *Turkish Journal of Forest Science*, C.6, S.2, 2022, ss. 615-628.

KILIÇ, Erhan, "Tanzimat'ın Başarısız Girişimi: İlk Orman Müdürlüğünün Kuruluşu ve Kapatılma Süreci", *Ağaç ve Orman*, 2 (2), 2021, ss. 52-61.

KIRKPINAR ÖZSOY, Nihal, ÇİNİ, Poyraz, "Antroposentrik Küresel Çevre Politikalarının Ekosentrik Çevre Etiği Görüşü Çerçevesinde Değerlendirilmesi", *Alternatif Politika*, C.12, S.1, 2020, ss. 20-49.

KOÇ, Bekir, "1870 Orman Nizamnamesi'nin Osmanlı Ormancılığına Katkısı Üzerine Bazı Notlar", *Tarih Araştırmaları Dergisi,* C.24, S.37, 2005, ss. 231-257.

KUTLUK, Halil, "96 Yıl Önce Yayınlanan Ormancılık Makaleleri", *Türk Ormancılığı Yüzüncü Tedris Yılına Girerken 1857-1957,* Türkiye Ormancılar Cemiyeti Yayınları, Ankara, 1957, ss. 352-360.

LÜTFİ ARİF, "Ağaç ve Ağaçlıklarımız", *Bağçevan*, C.1, S.3, 1 Ağustos 1334 / 1 Ağustos 1918, ss. 47-48.

MEHMET NURİ, "Ağaç Dikmek ve Orman Yetiştirmekteki Fazilet", *Orman Mekteb-i Âlisi Mecmuası*, No: 2, Eylül 1333 / Eylül 1917, ss. 52-58.

MEHMET ZEKİ, "Ağaç Bayramı", *Yeni Fikir*, C.3, S.21, 1 Mayıs 1330 / 14 Mayıs 1914, ss. 666-675.

MİM MİM, HA DAL, "Ormanlarımızın İhya ve Muhafaza-i Umranları (1)" *Orman Mektebi Alisi Mecmuası*, No: 2, Eylül 1333 / Eylül 1917, ss. 37-51.

MİM MİM, HA DAL, "Ormanlarımızın İhya ve Muhafaza-i Umranları (2)" *Orman Mektebi Alisi Mecmuası*, No: 6, Kanunusani 1334 / Ocak 1918, ss. 162-168.

MİM MİM, HA DAL, "Ormanlarımızın İhyası ve İdare-i Mamuriyetleri (3)" *Orman Mektebi Alisi Mecmuası*, No: 10, Mayıs 1334 / Mayıs 1918, ss. 274-278.

MİM TE, "Orman Islahatı", *İktisadiyat Mecmuası*, Yıl 1, S.11, 28 Nisan 1332 /11 Mayıs 1916, ss. 5-7.

MİM TE, "Orman Islahatı", *İktisadiyat Mecmuası*, Yıl 1, S.12, 5 Mayıs 1332 / 18 Mayıs 1916, ss. 3-6.

MİM TE, "Orman Islahatı", *İktisadiyat Mecmuası*, Yıl 1, S.13, 12 Mayıs 1332 / 25 Mayıs 1916, ss. 6-7.

MİM TE, "Orman Islahatı", *İktisadiyat Mecmuası*, Yıl 1, S. 14, 19 Mayıs 1332 / 1 Haziran 1916, s. 8.

MİM TE, "Orman Islahatı", *İktisadiyat Mecmuası*, Yıl 1, S. 15, 26 Mayıs 1332 / 8 Haziran 1916, ss. 3-5.

NİZAMOĞLU, Ahmet, "Sultanın Hizmetkârı: Selim Melhame Paşa (1849-1937)", *Cappadocia Journal of History and Social Sciences*, S.22, 2024, ss. 15-42.

SAİM, "Hususi Ormanlar", *İstişare*, S.23, 19 Şubat 1324 / 4 Mart 1909, ss. 1080-1086.

SAİM, "Ormanlarımız", *İstişare*, 4 Teşrini evvel 1324 / 17 Ekim 1908, No: 5, ss. 222-225.

SARIBEY HAYKIRAN, Aysun, "Atatürk Dönemi Ormancılık Politikası", *Atatürk Ansiklopedisi*, ss. 1-10.

SELANİKLİ TEVFİK, "Orman Hayatı", *Sabah*, No: 6381, 25 Haziran 1323 / 8 Temmuz 1907, s. 3.

TANSEL, Fevziye Abdullah, "Memleketimizde Gençler İçin Kurulan İlk Dernekler, Gazete ve Dergiler", *Belleten,* C. 51, S. 199, Nisan 1987, ss. 281-304.

YİNİLMEZ AKAGÜNDÜZ, Seval, "Cumhuriyet'in İlk Yıllarından Günümüze Ders Kitaplarında Ahlak Eğitimi", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.13, S.26, 2017, ss. 149-180.

YUND, Kerim, "Ormancılığımızın Kuruluşundanberi Bağlandığı Nezaretlerin, Vekaletlerin ve Bunun Başındakiler", *Türkiye Ormancılığı 100. Tedris Yılına Girerken*, Türkiye Ormancılar Derneği Yayını, Yayın No: 7, Ankara 1957, ss. 43-51.

YUNUS NADİ, "Orman Serveti", *Orman Mektebi Âlisi Mecmuası*, S.4, 31 Teşrinievvel 1333 / 31 Ekim 1917, ss. 98-102.

YURTOĞLU, Nadir, "Atatürk Döneminde Türkiye'de Orman ve Ormancılık Politikası (1920-1938)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.39, S.107, 2023, ss. 125-176.

YUSUF BEHÇET, "Ormanlarımızı Sevelim", *Tedrisat Mecmuası*, C.6, S.4, 7 Haziran 1332 / 20 Haziran 1916, ss. 304-309.

IV. Tezler

KESKİN, Özkan, *Orman ve Ma'âdin Nezâreti'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul, 2005.

NİZAMOĞLU, Ahmet, *II. Meşrutiyet Yıllarında Orman Politikaları ve Ormancılık Algısı (1908-1918),* Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Kırşehir, 2023.

EKLER

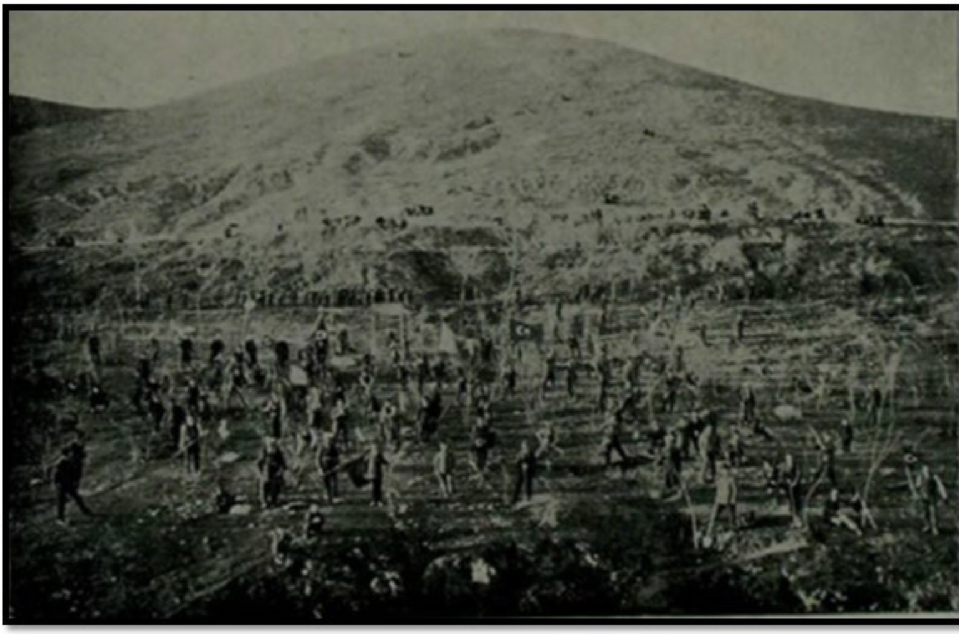
Ek 1. *Eski Süvari Kışlasından Dönüştürülen Bahçeköy Orman Mekteb-i Âlisi Binası; İstanbul Üniversitesi – Cerrahpaşa Orman Fakültesi Arşivi.*

Ek 2. *Orman Mekteb-i Âlisi'nin İlk Mezunları (1911); Halil Kutluk, Türkiye Ormancılığı ile İlgili Tarihi Vesikalar 893-1330 (1487-1923), C. 1, Orman Genel Müdürlüğü Yayınları, İstanbul, 1948, s. 624.*

Ek 3. *Ethem Nejat ve Ferid Beyler Öncülüğünde Gerçekleştirilen Ağaç Bayramı (1911); Mehmet Zeki, "Ağaç Bayramı", s. 667.*

Ek 4. *1913'te Bursa'da Yapılan Ağaç Bayramında Darülmuallimin Talebe ve Muallimlerinden Bazıları; Mehmet Zeki, "Ağaç Bayramı", s. 672.*

Extended Abstract

The article discusses the forest policies during the second constitutional years and their effect on the thoughts and perceptions of intellectuals during that period. The objective is to shed light on modern forest policy shifts from anthropocentric to biocentric approaches. While there is a need for more data on forestry during the changing conditions of the second constitutional years, the article focuses on the changing perceptions and practices of intellectuals and experts during that time. Specifically, it highlights their attitudes towards forests and trees, as evident in the literature. Anthropocentric (human-centered), biocentric (living-centered), and ecocentric (environment-centered) perspectives are issues that historians and other social science disciplines should consider. Suppose the human mind, the root of the accumulation of the past, did not exist. In that case, it is a fact that today's complicated transformations would not have come to life. However, looking at man's actions from an anthropocentric point of view is the main obstacle to the emergence of new interior masses of knowledge. If there were no human beings, no living being could write its history. However, we also understand the biocentric and ecocentric viewpoints that perceive man as a part of the existence of nature and the environment. Analyzing the forestry approaches during the second year of constitutionality can create new knowledge clusters by centralizing historical narratives. This qualitative research study evaluates the articles published by intellectuals and experts in journals and newspapers. The article has been prepared using the survey model and document analysis. The study has exploited journal and newspaper articles written in the Ottoman language and related literature. Several resources were used, including Scholar Google, TR-index, EBSCOhost, Internet Archive, Hakki Tank Us Collection, and National Library Periodicals Collection. Interactive resources like The Library of the Grand National Assembly of Türkiye were also utilized.

With the establishment of the Forest Administration in 1867 and the legal decision of the Forest Regulation in 1870, control over the forests was achieved to an extent. The return Of French specialists to their countries in 1878 negatively affected Ottoman forestry. In the following years, forest policies were tried to be implemented through domestic experts. However, more training in human potential made the process easier—even the most straightforward problems with the organization of the forest administration. In 1893, the Ministry of Forestry

and Ma'adin, as well as the Ministry of Agriculture, were established under the surveillance of Selim Melhame. This played a notable role in shaping the administrative structure of the country. However, despite these efforts, activities such as clearing of fields, burning of forests, and uncontrolled grazing continued to contribute to the devastation of forests. The articles on forestry during the Second Abdulhamid years were criticized for their shallow understanding and generalization of policies, as well as for the perception of the press. However, evaluations contain some crucial statistical knowledge whose author needs to be known. When the censorship was terminated on July 25, 1908, with the re-proclamation of the constitutionality, the number of circulations increased from 2,000 to 50,000. This new environment in which more than 200 newspapers received concessions created a "Publication Explosion. The intellectuals of the period, who wrote intellectual and critical articles on many subjects, also focused on forestry and forestry. Forest protection, forest cultivation, forestry education, forestry economics, forest law deforestation, raising awareness of teachers, tree holidays and the benefits of planting trees, Saim Bey by Ali Riza Seyfi, Ahmet Tevfik, Ahmet Hamdi, Asaf Cemal Mehmet Nuri, Yusuf Behçet, Ethem Nejat, Ferit, Mehmet Zeki, Yunus Nadi by Cevat Rushdi, Ahmet Nazmi, Lutfi Arif, Abul Hars, Hrant Danzikyan, etc, they expressed many clear ideas. Since the history discipline, which focuses on what people do and do, examines the complex totalities originating from people, it should not evaluate the events and facts of the past based on one-sided perspectives and themes.

Since the discipline of history, which focuses on what people have done, examines the complex totalities arising from human beings, it should not evaluate the events and phenomena of the past based on one-sided perspectives and themes. Examining history, a discipline of social sciences, human-centered subjects and themes embody different perspectives since human beings belong to an environment and nature. From an environmental perspective, humans are the first component, and nature can prompt new ways of thinking by influencing the quality of the human-nature relationship. The views of the intellectuals of the Second Constitutional Period, who aimed to benefit from forests with the most minor damage, brought the love of trees and forests to the agenda and provided the basis for collective awareness-raising efforts that embody what should be done to protect forests. Although there are multifaceted data piles on forestry in the changing conditions of the Second Constitutional Monarchy, the perceptions of intellectuals and experts on forests and trees have become evident in the article rather than administrative, economic, and legal transformations. The analyses obtained after the evaluation of the findings show that the perception of the forest, which differed with the modernization process, deepened even more in the originality of the Second Constitutional Monarchy years. In the qualitative and quantitative concentration in the press world during the Second Constitutional Monarchy, the place of the forest and forestry debates also concretes the savings inherited by the Republic.